

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Гуманітарно-правовий факультет

Кафедра прикладної лінгвістики

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи

магістра

на тему: «Етапи відбору, фіксації, аналізу та перекладу вузькогалузевої термінологічної лексики в авіабудуванні та укладання російсько-українсько-англійського словника (на матеріалі словника Г. І. Афанасьєва «Російсько-англійська збірка авіаційно-технічних термінів»)»

ХАІ.703.723лМ. 20О.035.715л16. ПЗ

Виконав: здобувач II курсу, групи 723лМ

Спеціальність 035 «Філологія»

Освітня програма «Прикладна лінгвістика»

Олійник Микола Миколайович

Керівник: канд. філол. наук, доцент,
професор кафедри прикладної лінгвістики
Рижкова В.В.

Рецензент: доктор філол. наук, професор,
професор кафедри англійської філології
ХНУ ім. В.Н. Каразіна
Самохіна В.О.

Харків 2020

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Факультет _____ Гуманітарно-правовий _____
(повне найменування)
Кафедра _____ Прикладна лінгвістика _____
(повне найменування)
Рівень вищої освіти _____ другий (магістерський) _____
Спеціальність _____ 035 Філологія _____
(код та найменування)
Освітня програма _____ Прикладна лінгвістика _____
(код та найменування)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ В.В. Рижкова _____
(підпис) (ініціали та прізвище)
« _____ » _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

_____ Олійнику Миколі Миколайовичу _____
(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема дипломної роботи Етапи відбору, фіксації, аналізу та перекладу вузькогалузевої термінологічної лексики в авіабудуванні та укладання російсько-українсько-англійського словника (на матеріалі словника Г. І. Афанасьєва «Російсько-англійська збірка авіаційно-технічних термінів»)

керівник дипломної роботи Рижкова Вікторія Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри прикладної лінгвістики
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом Університету від «22» жовтня 2020 року №1749-УЧ

2. Термін подання студентом роботи «01» грудня 2020 р.

3. Вихідні дані до роботи Теоретична частина: праці науковців, що торкаються загальної характеристики способів перекладу, проблеми укладання словників, їх класифікацій та принципів відбору термінів до словника. Практична частина: аналіз структурних та перекладних особливостей відібраних авіаційних термінів, створення друкованого тримовного словника, організація матеріалу за допомогою програми Microsoft Word.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік завдань, які потрібно розв'язати)

1. Дати визначення поняття: лексикографія, термінографія, термінологічний словник та розглянути класифікацію словників. 2. Вилучити авіаційні терміни із словника Г. І. Афанасьєва «Російсько-англійська збірка авіаційно-технічних термінів». 3. Дослідити основні структурні та перекладні особливості відібраних авіаційних термінів. 4. Проаналізувати складні труднощі перекладу безеквівалентної лексики і запропонувати способи її перекладу 5. Створити друкований тримовний словник. 6. Застосувати комп'ютерну програму Microsoft Word для представлення відібраних одиниць.

5. Перелік графічного матеріалу _____

Рисунків – 50, таблиць – 3, презентація в Power Point – 20 слайдів

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділи 1-3	Рижкова В.В. – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри прикладної лінгвістики		
Спецчастина (програмування)	Кіріленко О.Г. – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри інженерії програмного забезпечення		

Нормоконтроль _____ В.В. Рижкова _____ « ____ » _____ 2020 р.
 (підпис) (ініціали та прізвище)

7. Дата видачі завдання «25» жовтня 2019 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретична частина: підібрати та провести аналіз відібраного теоретичного матеріалу стосовно загальної характеристики терміну як основної одиниці словникового опису; визначити засоби обробки термінологічних даних в межах традиційної та комп'ютерної лексикографії, розглянути культурологічні особливості обробки лексикографічних даних.	20 березня 2020	
2	Завершити роботу над теоретичною частиною дослідження. Практична частина: вилучити авіаційні терміни із словника Г. І. Афанасьєва «Російсько-англійська збірка авіаційно-технічних термінів»; дослідити основні структурні та перекладні особливості відібраних авіаційних термінів; проаналізувати складні труднощі перекладу безеквівалентної лексики і запропонувати способи її перекладу.	22 травня 2020	
3	Спецчастина: створити друкований тримовний словник на матеріалі відібраного масиву англомовних лексичних одиниць за допомогою комп'ютерної програми Microsoft Word.	26 жовтня 2020	
4	Підготувати дипломну роботу в повному обсязі для подачі на попередній захист.	05 листопада 2020	

Здобувач вищої освіти _____ М.М. Олійник _____
 (підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ В.В. Рижкова _____
 (підпис) (ініціали та прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. Принципи укладання словників	10
1.1. Лексикографія як наука про теорію і практику укладання словників.....	11
1.2. Основні принципи лексикографування	13
1.3. Типологія словників.....	14
1.4. Стандартизація та фіксація термінів у словнику	19
1.5. Макро- та мікроструктура словника	21
1.5.1. Структурна характеристика словникової статті	25
1.6. Термінологічний словник як частина термінографії.....	27
1.6.1. Принципи відбору термінів до термінологічного словника.....	30
ВИСНОВКИ до РОЗДІЛУ 1	33
РОЗДІЛ 2. Теоретичні основи перекладу авіаційної термінологічної лексики	35
2.1. Переклад як наука	37
2.2. Особливості перекладу авіаційної лексики.....	42
ВИСНОВКИ до РОЗДІЛУ 2	45
РОЗДІЛ 3. Основні особливості творення термінів у сфері авіаційного обладнання	47
3.1. Морфологічний спосіб творення авіаційних термінів	48
3.2. Синтаксично-морфологічний (основоскладання) спосіб творення авіаційних термінів	54
3.3. Словоскладання (утворення складних слів) як спосіб творення авіаційних термінів	55
3.4. Абревіація як спосіб творення авіаційних термінів	56
3.5. Загальний огляд способів перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання	58
3.5.1. Калькування як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання	60
3.5.2. Додавання слова як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання	62
3.5.3. Вилучення слова як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання	64

3.5.4. Перестановка слова як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання	65
3.5.5. Транскрибування та транслітерація як способи перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання	67
3.5.6. Антонімічний переклад як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання	70
3.5.7. Конкретизація значення як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання	71
3.5.8. Генералізація значення як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання	72
3.5.9. Описовий переклад як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання	74
3.5.10. Заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання	75
3.6. Аналіз авіаційних термінів за кількістю компонентів.	78
3.7. Проблема російсько-українського перекладу відібраних термінів із подальшим перекладом на англійську мову	90
ВИСНОВКИ до РОЗДІЛУ 3	101
РОЗДІЛ 4. Проблеми укладання українсько-російсько-англійського словника з авіаційної галузі	103
4.1. Програмне середовище MS Word його основні функції.	104
4.2. Етапи створення словника у програмному середовищі Microsoft Word	106
ВИСНОВКИ до РОЗДІЛУ 4.	112
ВИСНОВКИ.	113
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.	116

ВСТУП

Стрімкий розвиток науки і техніки спричинив інтенсивне зростання спеціальної лексики, обсяг якої в даний час значно перевищує обсяг загальноживаної лексики, що, в свою чергу, сприяло формуванню в рамках національних мов професійно орієнтованих підмов, так званих мов для спеціальних цілей, і висунуло на порядок денний завдання системного вивчення спеціальної лексики окремих областей знання і сфер людської діяльності. Авіаційна лексика не є виключенням, оскільки вона в останній час бурхливо розвивається.

Тому, на сучасному етапі важливість проведення досліджень в області термінології як в теоретичному, так і практичному аспектах обумовлюється низкою причин. По-перше, надшвидкий розвиток науки і техніки з подальшою спеціалізацією цих знань сприяє появі нових термінів в різних сферах людської діяльності. По-друге, у зв'язку з глобалізацією міжнаціональних контактів з'являється потреба у створенні вузькогалузевих словників, наприклад таких, як словник авіаційних термінів.

Актуальність роботи полягає у необхідності вирішення проблем перекладу авіаційної термінологічної лексики у зв'язку з її непинним розвитком, що передбачає утворення нових термінів, а також недостатньої кількості авіаційних тримовних (українсько-російсько-англійських) словників.

Новизна дослідження полягає в розширенні бази вузькогалузевих термінологічних тримовних словників, а також аналізі найбільш поширених труднощів перекладу та укладання словників.

Об'єктом дослідження є лексика авіаційної сфери відібрана з словника Г. І. Афанасьєва «Російсько-англійська збірка авіаційно-технічних термінів».

Предметом дослідження є структурний та перекладний аналіз вузькогалузевої термінологічної лексики.

Метою даного дослідження є створення тримовного українсько-російсько-англійського словника на матеріалі словника Г. І. Афанасьєва «Російсько-англійська збірка авіаційно-технічних термінів», який розрахований на широке коло читачів: наукових працівників, інженерів, техніків, перекладачів науково-технічної літератури, викладачів, здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти авіаційної спеціальності.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються наступні **завдання**:

1. Аналіз теоретичної літератури.
2. Ознайомлення з принципами лексикографування.
3. Визначення основних типів словників.
4. Розглядання алгоритму фіксації термінів.
5. Дослідження макро- та мікро структуру словника.
6. Аналіз та систематизація понять «термінографія», «термінологічний словник».
7. Виділення принципів відбору термінів до термінологічного словника.
8. Ознайомлення з особливостями перекладу авіаційних термінів.
9. Вилучення термінів із словника Г. І. Афанасьєва «Російсько-англійська збірка авіаційно-технічних термінів».
10. Класифікація та переклад відібраних термінів та дослідження особливостей їх вживання.
11. Аналіз існуючих програм, для створення друкованих словників.
12. Укладання друкованої версії тримовного (українсько-російсько-англійського) словника у текстовому редакторі *Microsoft Word*.

У процесі дослідження було застосовано наступні **методи**: метод наукового спостереження; метод компонентного аналізу; описовий метод; структурний метод; метод синтезу та компаративного аналізу.

Матеріалом дослідження слугував словник Г. І. Афанасьєва «Російсько-англійська збірка авіаційно-технічних термінів» обсягом у 640 сторінок та

понад 50 тис. термінів та термінологічних словосполучень, звідки з метою створення тримовного словника було вилучено 616 термінологічних одиниць.

Теоретична значущість даної роботи полягає в розгляді основних принципів укладання словників, типологізації словників, етапів відбору і фіксації термінів у словнику, визначення понять «термінографія», «термінологічний словник» та особливостей перекладу авіаційної терміносистеми. Систематизовані дані можуть мати вагомий внесок у подальший розвиток перекладацької та лексикографічної галузі.

Практична значущість роботи полягає у створенні друкованого тримовного українсько-російсько-англійського словника авіаційних термінів, що стане у нагоді для авіаційних інженерів, працівників авіаційної галузі, студентів-іноземців, що вивчають авіаційне обладнання, викладачів та фахівців.

Публікації:

1. Олійник М. М. Компонентний аналіз як складова системного вивчення англійської авіаційної термінології / М. М. Олійник // The 13th International scientific and practical conference “Dynamics of the development of world science” (September 2-4, 2020) – Vancouver, Canada : Perfect Publishing, 2020. – Pp. 281–285.

2. Олійник М. М. Проблеми укладання українсько-російсько-англійського словника з авіаційної галузі / М. М. Олійник // Теорія і практика сучасної науки та освіти (частина II): матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 22-23 жовтня 2020 року. – Львів : Львівський науковий форум, 2020. – С. 20–22.

3. Олійник М. М. Труднощі російсько-українського перекладу авіаційних термінів із подальшим перекладом на англійську мову / М. М. Олійник // The 2nd International scientific and practical conference “Priority directions of science and technology development” (October 25-27, 2020) SPC “Sci-conf.com.ua”. – Kyiv, Ukraine. – 2020. – Pp. 754–761.

Апробації:

1. The 13th International scientific and practical conference “Dynamics of the development of world science”, september 2020.
2. II Міжнародна науково-практична конференція «Теорія і практика сучасної науки та освіти», жовтень 2020.
3. The 2nd International scientific and practical conference “Priority directions of science and technology development”, october 2020.

РОЗДІЛ 1. Принципи укладання словників

Англійська національна лексикографія має давні традиції, багату теорію і багатоміковий практичний досвід зі створення словників для загальних і спеціальних цілей. Починаючи від перших двомовних глосаріїв і ранніх тлумачних словників англійської мови розпорядчого типу і аж до сучасних лексикографічних творів реєстрового типу, англійська лексикографія ввїбрала в себе кращі традиції західноєвропейської лексикографії і в даний час має високий авторитет у світі зі складання лїнгвістичних і енциклопедичних словників рїзних типів і розмїрїв [21, с. 33].

Цїкаво вїдзначити, що англїйська лексикографїя починалася не з теорїї, а з практики створення глосарїїв, конкордансїв, їндексїв і т. п. та довїдникїв. І тїльки пїсля появи «Великого Оксфордського словника» в Англїї починає формуватися теорїя лексикографїї, яка до теперїшнього часу значно збагатила і узагальнила багатоміковий досвїд складання словникїв, вивчивши принципи складання мега-, макро - і мїкроструктури рїзного роду довїдникїв, критерїї вїдбору вхїдних одиниць і способи лексикографїчної розробки лексики [57, с. 19] (тут і далї переклад наш – М. Олїйник). Так, починаючи з ХХ ст., з'являються не тїльки солїднї теоретичнї роботи з англїйської лексикографїї, але й практикуми, широко використовуванї в навчаннї лексикографїв і студентїв фїлологїчних факультетїв.

Для сучасної англїйської лексикографїчної картини характернї широкї мїждисциплїнарнї зв'язки, освоєння нових їнформаційних технологїй і стрїмкий розвиток принципїв побудови онлайн-довїдникїв рїзних типів і обсягїв при збереженнї авторитетних друкованих загальних і спеціальних словникїв англїйської мови [58, с. 21]. Розвиток нових технологїй не зможе закреслити багатоміковї лексикографїчнї традиції англїйської національної лексикографїї. Вони лише зможуть полїпшити і розширити неабхїдну їнформацію і вигїдно представити її на нових їнформаційних порталах.

1.1. Лексикографія як наука про теорію і практику укладання словників

До сьогоднішнього дня не вщухають суперечки про те, що ж таке лексикографія: наука, практична діяльність, мистецтво, частина (розділ) деяких наукових дисциплін. Тому виникає питання, який же статус лексикографії?

Не викликає сумнівів, що лексикографія – це наука про створення, вивчення та використання словників (*scientia lexicographica*). Доказ тому – теоретичні принципи, закони, постулати, розроблені багатьма теоретиками і практиками словникової справи.

Але робота над словником неможлива без натхнення і творчого пошуку. Логіко-понятійної стрункості лексикографічної науки необхідні образність і художня виразність. Неможливо стати лексикографом без трепетного, поетичного ставлення до слова.

Згідно з Ю. Д. Апресяном, відмінною рисою всієї сучасної лексикографії вважають синтез філології та культури в широкому сенсі слова [4, с. 6]. Лексикографію як синтез можна розглядати також і в тому сенсі, що вона вбирає в себе воедино як теоретичні дослідження, так і практичні, прикладні аспекти наукових досліджень. Завдання, що стоять сьогодні перед лексикографією, відносяться до самих різних сфер людської практики: переклад, викладання рідної та іноземної мов, комп'ютерні, інформаційно-пошукові системи, культурологія, етнографія, проблеми професійного спілкування, соціологія, психологія та багато інших.

Основним *об'єктом* вивчення словникової науки є слово у всіх його особливостях і взаєминах. Однак слово вивчається з різних позицій і іншими лінгвістичними дисциплінами: і фонологією, і словотворенням, і морфологією, і синтаксисом. В цьому відношенні слід підкреслити посередницьку роль лексикографії: від теоретичної лінгвістики вона отримує основні поняття і принципи, а прикладному мовознавству для вирішення практичних завдань дає необхідну систематизацію знань і лексичних одиниць.

Крім того, лексикографічна інтерпретація слова – універсальний інструмент для фонологічного, граматичного, синтаксичного і т. п. опису лексики мови. На думку Р. Хартмана «іноді лексикографію вважають лінгвістичною кодифікацією на рівні слова» [55, с. 34].

Підкреслюючи, що сучасні лексикографи не тільки займаються складанням словників, а й розробляють теоретичні основи своєї «науки – мистецтва – ремесла». В. В. Морковкін дає таке визначення лексикографії: це «область філологічної та інженерно-філологічної діяльності, що складається в створенні словників та інших творів словникового типу, а також в осмисленні всієї кількості проблем цього типу» [32, с. 41].

Словник виявляється надзвичайно зручною книгою, що відрізняється чіткістю структури, строгістю представлення різноманітних аспектів мовних одиниць, що дає можливість користуватися кожним фрагментом словника як елементом системи. Основний принцип практичної лексикографії: «максимум інформації на мінімумі місця – без шкоди для інтересів читача» [8, с. 4].

Словник як унікальний об'єкт наукової праці лінгвістів займає особливе місце в духовному житті суспільства, у формуванні національної культури. Не випадково одним з факторів, що дозволяють судити про культуру нації, вважається наявність академічного тлумачного словника національної літературної мови – фундаменту всіх інших лексикографічних побудов. Відомо, що становлення європейських академій і гуманітарних наук в цілому йшло паралельно зі створенням національних словників [53, с. 45].

Сьогодні все більше усвідомлюється роль словників в осмисленні культурної спадщини народу. Досягненнями лексикографії користується будь-яка наука, оскільки семантичні визначення термінів є необхідною частиною її апарату. Кожен квант інформації словникової статті є результатом великої експериментальної роботи. Будь-який авторитетний словник будується на сукупності джерел: попередніх словниках, словникових картотеках, лінгвістичних експериментах, електронних базах даних.

1.2. Основні принципи лексикографування

Принципами словникового опису мовних одиниць вважаються критерії науково-аналітичних дій, методологічні основи, на яких ґрунтується робота лексикографів. Досвід теоретичної та практичної лексикографії показує, що таких критеріїв за різними диференціюючими ознаками і на основі різних підходів можна виділити достатню кількість. Однак буде цілком можливим виділити *п'ять* основних, загальних для дослідження словникового твору, принципів лексикографування, запропонованим В. В. Дубічинським (див. Рис. 1) [16, с. 5]:

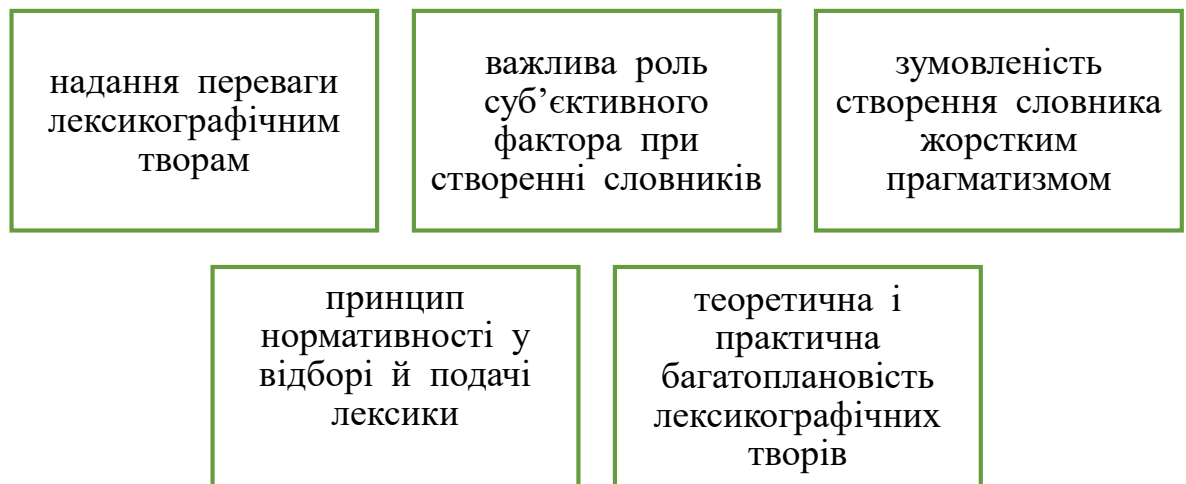

Рис. 1 П'ять основних принципів лексикографування

1. Першим принципом створення словників є *надання переваги лексикографічним творам*. Відомо, що будь-які словники при відображенні певного словникового матеріалу завжди опираються на вже існуючі джерела. Тому, навіть застарілий словник може стати цінним джерелом при укладанні нового словника.

2. Другим принципом лексикографування є *важлива роль суб'єктивного фактора при створенні словників*. Невипадково найбільш популярні словники у повсякденному спілкуванні прийнято називати за прізвищем їхнього укладача (автора) чи за прізвищем того, хто дав своє ім'я

цілій лексикографічній школі (таким прикладом є словники Вебстера) [19, с. 73].

3. Наступний принцип лексикографування – *зумовленість створення словника жорстким прагматизмом*. Кожен словник орієнтований на певного читача і враховує особливості мови чи мов, на матеріалі яких він укладається [16, с. 6]. При цьому лексикограф оцінює необхідність створення словника певного типу, керуючись лише прагматичними, утилітарними міркуваннями. Іншими словами, словники оцінюються за користю, що вони приносять.

4. Четвертий принцип лексикографування – *це принцип нормативності у відборі й подачі лексики*. Оскільки одне із найважливіших завдань, що вирішують словники, – нормативно-стилістичне, не можна дозволити необмежений доступ у них тих засобів мовлення, що знаходяться за рамками норми, навіть якщо ці засоби широко використовуються в реальному процесі комунікації [19, с. 74]. Лексикограф має пам'ятати про те, що словник має тісний безпосередній зв'язок зі встановленням і фіксацією літературної норми мови в кожному епоху.

5. П'ятий принцип лексикографування – *це теоретична і практична багатоплановість лексикографічних творів*. Коли ми описуємо лексику мови, завжди залишаються певні аспекти, що не відобразилися, на які можна подивитися під іншим кутом зору. Філософсько-діалектична відносність лексикографічного опису мовних одиниць призводить до допущення множинності словникових творів. Звідси випливає можливість створення великої кількості різноманітних словників [46, с. 12–13].

1.3. Типологія словників

У сучасній лексикографії прийнято говорити про *систему словників*, під якою зазвичай розуміють *комплекс словникових творів, створених на основі загальних принципів опису лексичних одиниць, із загальною теоретичною*

базою і методичною спрямованістю. До словникової системи входять словники різних жанрів, оскільки лише сукупність різноманітних словників може надати системне уявлення про лексику певної мови.

Зважаючи на той факт, що *максимальну лексичну систему* (термін П. Денисова) майже неможливо відтворити в одному виданні, необхідна взаємопов'язана система довідкових словниково – енциклопедичних видань, що була б задумана таким чином, щоб усі видання цієї серії так би мовити взаємно доповнювали один одного, а кожне окремо відображало б суттєву частину максимальної лексичної системи, тобто якусь самостійну лексичну систему, достатньо велику, щоб заслуговувати на окремий опис [15, с. 64]. Деякою мірою система словників – це такий же ідеал, як і універсальний словник, оскільки створення великої кількості різнопланових словників на основі єдиної лексикографічної стратегії потребує багаторічної кропіткої роботи кількох великих колективів. До того ж, така програма вимагає значних фінансових витрат.

Під *типологією словників*, за С. Гриньовим, розуміємо «наукову класифікацію, що ґрунтується на понятті ідеалізованого словника як інваріанта, як типу з урахуванням його основних координат: лінгвістичної, психологічної, семіотичної й соціологічної» [12, с. 5–6].

Класифікація словників – практичний систематизований опис словників та їхніх жанрів, що склалися історично в тій чи тій національній лексикографічній традиції, або в тому чи іншому культурному ареалі.

У сучасній лексикографії не існує єдиної загальноприйнятої типології словників, а отже, мають право на існування декілька класифікацій словників. Це пояснюється тим, що в основу класифікації покладено різні підстави. Окрім того, різноплановість словникової інформації не завжди дозволяє дати словнику однозначну характеристику. Всі існуючі словникові класифікації складені за різними диференційними ознаками, з різних позицій і тому іноді недостатньо повно характеризують величезний масив словників. Згідно з Б. Еткінсоном «тип будь-якого словника визначається факторами двоякого

роду: характером лексичного матеріалу, який він відображає, і практичним значенням» [49, с. 25].

На думку В. Роменської, Л. В. Щерба був першим вітчизняним лінгвістом, хто звернувся до проблеми типології словників. Класифікація Л. В. Щерби, що стала класичною й цитується майже в усіх вітчизняних підручниках і статтях з лексикографії, – це набір протиставлень словників із різними підставами [39, с. 186].

У першу чергу Л. В. Щерба протиставив *словники академічного типу словникам-довідникам*. Підставою для такого розподілу словників слугувала мета створення словника: словники академічного типу, на думку Л. В. Щерби, покликані виконувати нормативну функцію, а словники-довідники просто фіксували мовленнєвий узус, не претендуючи на нормування мови.

Друга пара протиставлень – це *словники енциклопедичні* (подають відомості про реалії) – *загальним словникам* (охоплюють просто лексику будь-якої мови) [48, с. 269].

До третьої пари належать *тезаурус* (що подає спеціальну лексику) та *звичайний словник* (надає усю лексику однією мовою, якщо словник тлумачний, двома і більше мовами – перекладний).

Четверте протиставлення – це *звичайний* (тлумачний чи перекладний словник) – *ідеологічний* (ідеографічний, аналогічний) словник, що встановлює зв'язок між словами певної мови на основі зв'язку їхніх значень.

П'ята пара – це протиставлення *одномовного тлумачного словника і перекладного* (дво- чи багатомовного).

І останнє протиставлення стосується *неісторичного словника* (що відображає лексику синхронно) й *історичного словника* (у тому числі етимологічного) [48, с. 300].

Класифікація Л. В. Щерби дозволяє надати достатньо повну характеристику з точки зору обсягу інформації й характеру її надання перш за все тлумачними і перекладними словниками, тобто тим виданням, до яких звертаються найчастіше у повсякденному житті [19, с. 97–98]. А ось словники

інших типів, що несуть більш вузьку, специфічну інформацію, у цій класифікації ніяк не відображені.

Проте, наразі існує безліч типологій та класифікацій словників. Усі вони трохи відрізняються один від одного, адже не має загальноприйнятої типологізації. Але ми хочемо звернути увагу на подану класифікацію З. І. Комарової, у якій автор виділяє 11 класифікаційних ознак для визначення типів словників (див. Табл. 1): [24, с.74–75].

Таблиця 1

Класифікація словників за З. І. Комаровою

Ознака	Вид / тип словника
<i>1. Видова класифікація словників</i>	
<i>1.1. Класифікація за інформаційним складником</i>	
Широта охоплення лексики	Універсальні, багатогалузеві, галузеві, вузькогалузеві
Спосіб опису лексичного значення слова	Перекладні (двомовні, багатомовні) Праці енциклопедично-довідкового типу (тлумачні, тлумачно-перекладні, довідники, енциклопедії, енциклопедичні словники)
Час творення термінів	Словники сучасної термінології, словники історичної термінології
Опис лексики яка ґрунтується на різних рівнях мови	Орфографічний, словотвірний, синтаксичний, семантичний
Склад основного тексту, кількість залучених творів	Моновидання, збірник
<i>1.2. Класифікація за матеріальним складником документів</i>	
Структура, кількість одиниць	Серійні, одностомні, багатостомні
Матеріальна форма носія інформації	Кодексові, дискові, комбіновані
Характер знакових засобів	Текстові, матричні, комплексні
Спосіб документування	Друковані, електронні
Призначеність для сприйняття	Людиночитні, машиночитні
Канал сприйняття	Візуальні

Продовження Таблиці 1

Повнота відображення мовної лексики	Повні, середні, короткі, словники-мінімуми
Порядок розміщення лексичного матеріалу	Формальні (алфавітні, алфавітно-гніздові)
	Логічні (систематичні, систематично-алфавітні)
<i>1.3. Класифікація за обставинами існування в зовнішньому середовищі</i>	
Первинність виходу в світ	Оригінальні, передруки й перекладені
Місце створення	Корпоративні, загальнодержавні, зарубіжні
Поширеність вживання термінології	Словники загальноживаної термінології словники індивідуально-авторської термінології
<i>2. Типологічна класифікація словників</i>	
Цільове призначення	Довідковий документ; науковий документ; науково-популярний документ; виробничий документ, навчальний документ
Читацьке призначення	Для широких кіл; для окремих категорій фахівців чи угруповань мовців

До класифікації З. І. Комарової не ввійшли класифікатори, рубрикатори, тарифно-інформаційні довідники, різноманітні інвентарі (десигнатори, форматори тощо).

Отже, в Україні створюються словники, які відображають поняттєво-термінологічний апарат певної наукової теорії (у тому числі й лінгвістики). Цей різновид словників, як правило, розвивають вищі навчальні заклади для забезпечення навчального процесу. З появою нових типів словників може бути збільшена кількість диференційних ознак [37, с. 56].

Запропоновані диференційні ознаки є найсуттєвішими для поділу словників, а репрезентована класифікаційна система охоплює найрізноманітніші типи словників. Кількість диференційних ознак можна збільшити з появою нових типів словників. Класифікація документів створює основу для подальшої диференціації документів, що дозволяє встановити

специфіку кожного виду й типу документа, допомагає орієнтуватися в документній інформації та ефективно її використовувати.

1.4. Стандартизація та фіксація термінів у словнику

Теоретичні основи стандартизації термінів було закладено в кінці XIX – на початку XX ст. німецьким науковцем В. Вюснером. На той час у зв'язку з інтенсивним науково-технічним розвитком нагальною стала потреба впорядкування термінології різних галузей, уточнення значення кожного терміна [13, с. 178].

В історії українського термінознавства першим нормувальним термінологічним центром можна вважати Наукове товариство імені Т. Шевченка (кінець XIX – початок XX ст.), згодом ці функції перебрав на себе Інститут української наукової мови (20–30 роки XX ст.), але обидві ці структури не видавали стандартів у їх сучасному розумінні.

У СРСР над виробленням термінологічних стандартів працювали Комітет науково-технічної термінології (КНТТ), Комітет стандартизації мір і вимірних приладів та Всесоюзний науково-дослідний інститут інформації, класифікації та кодування. Всі державні галузеві стандарти, технічні умови (ТУ), навіть республіканські стандарти Держплану УРСР були видані російською мовою [37, с. 70].

В Україні з 1992 року спільним наказом МОН України та Держстандарту було створено Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології. На сьогодні розроблено і затверджено понад 900 держстандартів (ДСТУ).

Термін «стандарт» (від англ. *standard* – норма, зразок, мірило) вживається в широкому і вузькому значеннях. У широкому значенні стандартом є певний зразок, еталон, модель, з якими зіставляються інші об'єкти. У вузькому значенні стандартом є нормативно-технічний документ, яким встановлено комплекс норм, правил, вимог до об'єкта стандартизації.

Стандарти діють в усіх сферах людської діяльності і зазвичай переглядаються та перезатверджуються кожні п'ять-десять років.

Стандартизація – процес установлення і застосування стандартів, правил з метою упорядкування діяльності певної галузі на користь і за участю всіх зацікавлених сторін, зокрема для досягнення всезагальної оптимальної економії при дотриманні функціональних умов і вимог техніки безпеки [35, с. 8.]

Об'єктами стандартизації є конкретна продукція, послуги, норми, вимоги, методи, терміни, позначення тощо, які мають перспективу багаторазового використання в науці, техніці, мистецтві, промисловості, охороні здоров'я та інших сферах.

Стандартизація термінології – вироблення термінів, унормування термінології в межах однієї країни (національний стандарт), або в межах кількох країн (міжнародний стандарт). Стандартизовані терміни є обов'язковими для використання в наукових, офіційно-ділових текстах [36, с. 137].

Алгоритм фіксації термінологічного стандарту:

- 1) вибрати з фахових періодичних видань, словників, підручників, та інших джерел усіх можливих термінів галузі;
- 2) систематизувати поняття певної галузі науки, техніки, мистецтва;
- 3) поділити поняття за значенням на категорії (процеси, предмети, одиниці виміру тощо); розмежувати родові і видові поняття;
- 4) поділити вибрані терміни на загальнонаукові і вузькогалузеві (стандартизуються лише останні);
- 5) вибрати серед термінів-дублетів нормативний варіант (інші терміни також подаються, але з позначкою „нерекомендований”);
- 6) дібрати еквіваленти англійською, німецькою, французькою, російською мовами з відповідних міжнародних стандартів;
- 7) сформулювати українською мовою визначення (дефініції) поняття;

8) обов'язково віддати укладений стандарт на рецензування іншим фахівцям галузі і мовознавцям [35, с. 9].

Готова стаття термінологічного стандарту має приблизно таку будову:

- 1) назва поняття українською мовою та еквіваленти англійською, французькою, німецькою і російською мовами;
- 2) скорочена форма терміна (якщо є);
- 3) небажаний термінологічний варіант (якщо є);
- 4) родове поняття;
- 5) видове поняття;
- 6) дефініція;
- 7) формула або схема (якщо є).

Укладаючи термінологічні стандарти, фахівці беруть на себе велику відповідальність і повинні пам'ятати, що стандартизуючи той чи інший термін, повинні спиратися не на власні уподобання і звичність, а на мовні норми, тенденції. Так, слід уникати дієприкметників з суфіксів -уч-, -юч-, ач-, -яч- (не знеболюючий, а знеболювальний, не управляючі системи, а системи управління).

Українська мова багата та розвинена і може однозначно передавати найскладніші терміни будь-якої галузі науки, тому не варто бездумно і легковажно переносити в українські тексти російські «хибні» терміни, що спричиняють непорозумінню та нісенітницю [Там же: с. 10].

1.5. Макро- та мікроструктура словника

Як відомо, майже всі словники складаються зі словникових статей, за винятком нечисленних довідників, що представляють собою лише списки слів (наприклад, зворотні, частотні і деякі інші словники). У формулюванні Л. П. Ступіна, словникова стаття являє собою «відносно автономний розділ словника, в якому представлена багатостороння характеристика слова або будь-якої іншої одиниці мови» [41, с. 47].

Представлена стаття має на меті розгляд складної структурної організації словника, визначення місця і ролі в ній такої композиційної частини, як словникова стаття, А також виявлення загальної структури словникової статті, оскільки для багатьох користувачів чітке розмежування зазначених понять між собою досі представляється досить складним завданням.

За загальним визначенням, словникова стаття, згідно з С. Г. Антоною, є «структурною одиницею словника або енциклопедії, що представляє собою відносно самостійний текст, який включає заголовне слово (словосполучення, вираз, поняття, термін) і його пояснення (визначення, тлумачення, еквіваленти іншими мовами та ін.); словникова стаття відображає мікроструктуру словника» [3, с. 30].

Щоб краще позначити позицію словникової статті в структурі словника, доцільним видається короткий розгляд мультиструктурної організації словника, співвідношення його мікро- і макроструктур.

Під *макротекстом* розуміється весь словник, що розглядається як єдине ціле, а під *мікротекстом* – окрема словникова стаття (у британській та американській термінології лексикографії – *entry*). Відповідно виділяються макро- і мікроструктура словника. Під *макроструктурою* мається на увазі загальна структура словника і характер подання в ньому лексичних одиниць. Під *мікроструктурою* розуміється формат словникової статті і характер його заповнення [31, с. 31]. Деякі дослідники виділяють також і *медіоструктуру*, особливо в зв'язку з побудовою ідеографічних словників, де перехід від загального покажчика лексики до окремої словникової статті має характер декількох послідовних переходів до підрозділів поступово зменшується обсяг.

Іноді макроструктуру словника трактують тільки як організацію статей в межах основного покажчика, що виводить за рамки макроструктури передмову, введення і різного роду додатки. Але багато лексикографів вважають закономірним включення в поняття макроструктури всіх композиційних частин словника, починаючи з передмови і включаючи

додатки, так як їх обсяг і зміст також визначають характер словника. Введення, в більшості випадків містить правила користування словником, необхідно, так як без нього неможливо ефективно використання словника. Додатки значно розширюють і поглиблюють сприйняття інформації, що міститься в основному покажчику. У ряді випадків вони є обов'язковим елементом словника [31, с. 49].

Незважаючи на те, що існують різні типи словників, в їх структурі можна виділити складові частини, присутні під різними назвами практично у всіх словниках. До таких елементів відносяться:

- 1) вступ або передмова (Introduction або Preface);
- 2) розділ «Як користуватися словником» (User's Manual або Guide to the Dictionary);
- 3) ключ до системи транскрипції, що застосовується в словнику (Transcription Codes або Keys to the Transcription);
- 4) список скорочень, що використовуються в словнику, і їх пояснення (Contractions або Contraction Codes / Keys);
- 5) корпус словника (словник) (Corpus або The Body of the Dictionary), тобто основний список слів (представлених їх словниковими статтями);
- 6) додатковий матеріал, тобто різні додатки (Appendixes);
- 7) список лексикографічних джерел (Bibliography (List)).

Порядок і кількість цих основних елементів структури словника можуть варіюватися в залежності від авторської установки [Там же: с. 81].

Але, на відміну від перерахованих вище компонентів – вступу або додатки і передмови – словникова стаття не викликає суперечок з приводу включення в структуру словника, оскільки сама становить її на мікрорівні, будучи структурною одиницею словника – основною і найважливішою частиною словника.

До мікроструктури відносять питання побудови словникової статті як окремої різнопланової системи всередині складної самостійної системи, якою є словник у цілому. Сюди включаються питання формату, обсягу, складу

словникової статті, презентації, інформація про мовну одиницю, що описується в словнику [31, с. 82].

Словникова стаття за Н. Шведовою виступає джерелом різноманітної інформації (характеристика самого слова, види його оточення, контекстні, парадигматичні та синтагматичні зв'язки слова, стилістичні і функціональні властивості, дериваційний потенціал і, нарешті, фразеологічні можливості) [6, с. 201].

Зазвичай словникова стаття складається з декількох зон опису, причому кожна зона містить особливий тип словникової інформації. Кількість зон і характер інформації залежать від типу словника. Найпершою зоною словникової статті є *лексичний вхід*, який також називають *вокабула* або *лема*. Часто у лемі вказується наголос. Графічно лексичний вхід позначається напівжирним шрифтом. Тому в жаргоні лексикографів і редакторів ця зона іноді називається «*чорним словом*» [19, с. 82].

Графічне представлення словникової статті подано на рисунку (див. Рис 2):

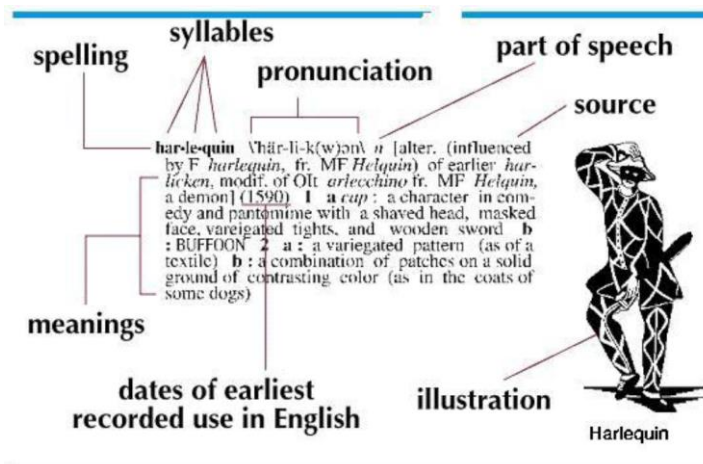

Рис. 2 Графічне представлення словникової статті

Структура словникової статті залежить від типу словника. Типова стаття нормативного словника, як правило, має наступну структуру [19, с. 82]:

1. Лексичний вхід.

2. Стилiстичнi помiтки.
3. Граматична iнформацiя.
4. Тлумачення.
5. Приклади використання.
6. Зона iдiоматики (стiйкi словосполучення з цiєю одиницею, фразеологiзми).

Оскiльки ми створюємо тримовний словник, слiд розглянути його структуру. Отже, у *тримовних словниках* словникова стаття має наступну структуру:

1. Лема.
2. Зона фонетичної iнформацiї.
3. Зона граматичної iнформацiї.
4. Зона еквiвалентiв.
5. Зона посилянъ [Там же: с. 83].

Не всi зони словникової статтi є обов'язковими для заповнення. Наприклад, у багатьох випадках немає потреби у фонетичнiй iнформацiї. Зона посилянъ є факультативною.

1.5.1. Структурна характеристика словникової статтi

Будь-яка словникова стаття починається з лема, тобто зi слова чи словосполучення, що є одиницею словника. Зведення усiх можливих словоформ певного слова до єдиної основної носить назву *лематизацiї*. Лема є представником усiх форм цього слова. Наприклад, в українськiй мовi лема iменника у формi називного вiдмiнка однини є представником усiх вiдмiнкових форм цього слова, iнфiнiтив – представник усiх дiєслiвних форм. У рядi випадкiв у парадигмi деяких слiв ми зiштовхуємося з формами-винятками (наприклад, нестандартне утворення форм множини iменникiв). У таких випадках форми-винятки прийнято включати до словника як самостiйнi лема [40, с. 143].

У словникових статтях лема або її частина може багаторазово повторюватися (наприклад, у зоні стійких словосполучень і фразеології). Існує спеціальний прийом, що дозволяє запобігти повторення лем повністю й заощадити місце: замість повторюваної частини лем використовується знак ~ (*тільда*). Цей знак застосовують лексикографи багатьох країн [52, с. 329].

Вище зазначалося, що словникова стаття присвячена одній лемі, тобто одній лексемі, морфемі чи словосполученню. Із цього твердження є один виняток – *словникове гніздо* – така словникова стаття, в якій поєднується декілька лем із загальною початковою частиною [37, с. 64]. Використання словникових гнізд (інакше – гніздування) – це лексикографічний прийом, за яким в одній словниковій статті розміщуються всі похідні слова, утворені від кореневого слова, цей прийом дозволяє значно заощадити простір словника без збитку для інтересів користувача.

Гніздування здійснюється двома способами.

1. Якщо перша лема своїм буквеним складом повністю входить до наступних, вона просто заміняється тільдою (причому тільда, як і лема, виділяється напівжирним шрифтом). Наприклад:

атлет; ~ика; ~ичний ...

При оформленні гнізда таким способом треба уважно слідкувати за наголосом. Якщо наголос падає на той же самий склад, що і в першій лемі, він не позначається, якщо ж наголос зміщується на інший склад, він має бути позначений [37, с. 65].

2. Другий спосіб оформлення гніздової статті полягає в наступному: якщо спільною для гнізда є лише частина першого слова, то після цієї частини ставиться такий знак (|| – вертикальні дві паралелі), а у подальших слів, як і в першому способі, частина слова, що стоїть зліва від знаку, заміняється напівжирною тільдою, наприклад:

Багато||значний, ~значно, ~мовний, ~слівний...

Використання прийому гніздування в лексикографії пояснюється винятково необхідністю заощаджувати місце [59, с. 267]. Тому кожен

лексикограф має оцінити, чи надасть гніздування необхідну економію простору словника, чи ні.

1.6. Термінологічний словник як частина термінографії

Значення термінографії в сучасному світі важко переоцінити. Кожен день публікується один спеціальний словник у світі. Українська лінгвістика останніх років усе більше уваги приділяє проблемам творення, функціонування й уніфікації спеціальних термінів, адже стандартизація мови науки з часів незалежності України стала необхідністю.

Термінографія – наука про теорію і практику створення спеціальних термінологічних словників. Ця дисципліна комплексна об'єднує і термінознавство як науку про терміни, і лексикографію як мистецтво створення словників [18, с. 10].

Слід розрізняти:

- 1) *описову термінографію*, що займається розробкою точних, коротких і простих тлумачень термінів;
- 2) *приписову термінографію*, основна мета якої є вказівка, який термін доцільно вживати у тій чи тій ситуації письмового й усного спілкування.

В. В. Дубічинський серед основних проблем сучасної теорії термінографії вбачає:

- 1) розробку методологічних принципів створення термінологічних словників;
- 2) створення науково обґрунтованої типології спеціальних словників;
- 3) розробку інваріантного проекту словника для опису різних спеціальних прошарків лексики;
- 4) визначення основних параметрів термінологічних словників;
- 5) підготовку принципових вимог до термінографічних творів;

- б) дослідження макро- і мікроструктури словника;
- 7) аналіз шляхів відбору термінологічного словника;
- 8) установлення основних прийомів опису термінів;
- 9) застосування комп'ютеризації у створенні термінологічних словників [17, с. 148].

Термінографія має виконувати такі функції (див. Рис. 3):

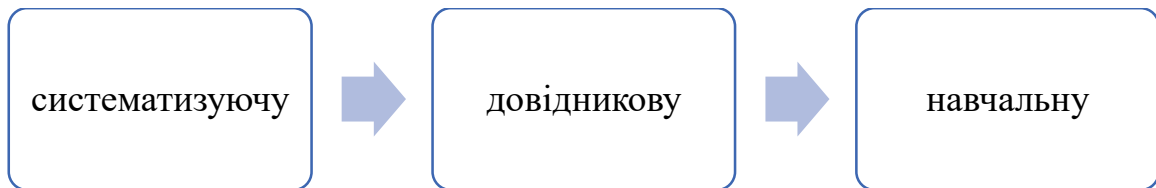

Рис. 3 Функції термінографії

Виходячи зі стратифікованої моделі лексики функціонально пов'язаних текстів, зазвичай виділяють п'ять різних за функціональною зв'язністю прошарків:

- а) загальноживана лексика;
- б) загальноспеціальна нетермінологічна лексика;
- в) загальноспеціальна термінологія;
- г) загальногалузева термінологія;
- д) термінологія окремих галузей [33, с. 124].

У зв'язку з цим, ураховуючи приналежність термінологічної лексики до трьох із прошарків, виділяють три види якісно відмінних словників:

- 1) загальнонаукові й загальнотехнічні;
- 2) галузеві термінологічні словники;
- 3) вузькогалузеві словники.

Вимоги до термінологічних словників:

- 1) усебічне охоплення спеціальної лексики вибіркової предметної галузі;
- 2) наявність необхідної інформації про спеціальні лексичні одиниці;

- 3) відсутність зайвої інформації, що збільшує обсяг словника й ускладнює пошук необхідної інформації;
- 4) уніфікація композиції й апарату посилань однотипних словників для полегшення користувачам переходу від одного словника до іншого;
- 5) максимальна гармонія між усіма елементами методичної установки і композиції словника [12, с. 50].

Об'єктивно розвиток терміносистеми випереджає досягнення термінографії. Частково таке випередження пояснюється тим, що термінологічні словники складають, як правило, фахівці вузьких спеціальностей, які не мають достатньої мовної підготовки. Завданням термінографії є об'єднання зусиль фахівців і лінгвістів над «словотворенням».

Термін є об'єктом вивчення термінографії. *Термін (лат. terminus 'кордон', 'межа') – це спеціальне слово чи словосполучення, прийняте у певній професійній сфері й уживане в особливих умовах* [29, с. 205]. Термін є членом певної *термінологічної системи*, що відноситься до тієї чи тієї галузі науки, техніки, виробництва, концептуальний зміст терміна визначається його місцем у терміносистемі. Кожен термін має свою дефініцію (точне наукове визначення) разом з іншими термінами тієї ж галузі знань. Терміни, на відміну від загальноживаних слів, усередині свого термінологічного поля, як правило, однозначні. Одне й те ж саме слово може бути терміном різних галузей знань, тобто вступати в омонімічні відношення. Терміни протиставлені загальній лексиці тим, що вони пов'язані з певною науковою концепцією: у терміні відбиваються результати наукових досліджень й їхнє теоретичне осмислення.

Термін є невід'ємним елементом терміносистеми. *Терміносистема – це сукупність термінів, що адекватно виражають систему понять теорії спеціальної сфери людських знань або діяльності та співвідносяться один із одним на понятійному, дериваційному, семантичному й граматичному рівнях* [50, с. 17].

Отже, перейдемо до термінологічного словника. *Термінологічні словники – словники, що містять термінологію однієї чи декількох спеціальних галузей знань або діяльності.* Термінологічні словники відображають діяльність термінологічної лексикографії (термінографії).

Склад термінологічного словника:

- 1) однослівні терміни (*трансформація, уніфікація, вербалізація тощо*);
- 2) термінологічні словосполучення:
 - а) словосполучення-терміни (*кримінальне право, відкрите акціонерне товариство й ін.*);
 - б) вільні термінологічні словосполучення (*математичний закон, заходи безпеки тощо*) [54, с. 32];
- 3) терміни-аббревіатури (*УНААН, СБУ, МАУП та ін.*);
- 4) номенклатура – назви конкретних об'єктів певної галузі знань (*телевізор LG, ЗАЗ Daewoo Lanos, бактерії туну Leptothrix тощо*).

1.6.1. Принципи відбору термінів до термінологічного словника

Відбір термінів до термінологічного словника пропонують здійснювати за наступними необхідними вимогами, що висуваються до термінів: систематичність, стислість, ясність, простота, володіння словотвірними можливостями, евфонія (милозвучність), відповідність лінгвістичним правилам і нормам мови [1, с. 78].

Однією з важливих умов формування словника термінів є попереднє *моделювання логіко-понятійної системи*, характерної для описуваної в словнику галузі знань.

Згідно з Л. В. Туровською, джерелами термінів для термінологічного словника можуть бути: монографії та статті відомих вчених та фахівців-практиків; підручники для вищих навчальних закладів, що містять чіткі визначення понять і стандартизовані терміни; галузеві енциклопедії; вторинні

документи (реферати й анотації реферативних журналів та опис винаходів) [44, с. 90].

Терміни повинні якомога повніше відбивати суть поняття, повністю відповідати нормам і правилам сучасної української літературної мови, відповідати вимогам як фахівців певної галузі, так і мовознавців [9, с. 82]. Також терміни повинні характеризуватися системністю (належністю до певного термінополя), однозначністю (мають називати тільки одне наукове або технічне поняття), мотивованістю (мовна форма терміна повинна допомагати зрозуміти поняття, яке він позначає, без звертання до тлумачного термінологічного словника), точністю, відсутністю синонімів [47, с. 75].

Розташовування термінів у термінологічних словниках може бути різним: за абетковим, за абетково-гніздовим (тобто в одному гнізді об'єднано спільнокореневі слова, або сполучення термінологічного характеру), за статистичним (за спадом частоти появи терміна у текстах) та за тематичним принципами. Зазвичай слова подають у початковій формі.

Після відбору термінів складають словник термінологічної праці – реєстр одиниць (слів, словосполучень, скорочень, символів, сполучень слів і символів), які слід визначити та описати. Для термінологічних словників дуже важливою ознакою є наявність і зміст лівої та правої частин словникової статті.

Ліворуч розташовують заголовне слово (термін); *праворуч* – семантизацію заголовного слова, що може містити такі відомості про термін [30, с. 105]:

- 1) зазначення щодо сфер вживання терміна (галузеві ремарки);
- 2) переклад цього заголовку, якщо це перекладний словник;
- 3) граматичну характеристику терміна (зазначення частини мови; закінчення іменників чоловічого роду у родовому відмінку; закінчення іменників жіночого роду у давальному та місцевому відмінках, якщо є чергування приголосних; наголоси в однині та множині, якщо вони змінні; у словниках до всіх дієслів зазначають закінчення третьої особи однини);

- 4) визначення поняття, що позначено саме цим терміном;
- 5) приклади на сполучуваність терміна з іншими словами;
- 6) похідні слова, походження (етимологію), синоніми, антоніми.

Основними вимогами до термінологічних словників наступні [23, с. 321]:

- 1) інформативність – словник повинен надавати читачеві максимум відомостей щодо сучасного стану терміносистеми;
- 2) універсальність – бажано, щоб в словникові подавалися еквівалентні форми вираження одного терміну в різних мовах;
- 3) системність і стандартизованість – укладання словника повинне здійснюватися за одним із прийнятих принципів;
- 4) сучасність і об'єктивність – повинен відображувати ті терміни, які на даний момент широко вживаються в науковій лексиці;
- 5) показовість (демонстративність) – словник фіксувати реальний стан розвитку тієї чи іншої галузі знань;
- 6) комунікативність – повинен сприяти спілкування фахівців різних країн.

Визначені вимоги є узагальненими і поширюються на різні термінологічні словники, які можуть істотно відрізнятися один від одного як за змістом, так і за формою [Там же: с. 321].

ВИСНОВКИ до РОЗДІЛУ 1

Словники відіграють важливу роль в різних сферах діяльності людини, сприяють підвищенню правильності і виразності носіїв мови, відображають знання, накопичені лінгвокультурним суспільством протягом всієї історії його розвитку. Особливу функцію словники виконують у сфері освіти, виступають посередниками між суспільством і користувачем словника, вони необхідні для усунення розбіжностей між індивідуальною і колективною свідомістю.

Звернення до аналізу словникових параметрів дозволяє витягти лексикографічну інформацію про слово, способи її відображення в словниковій статті, а також встановити спільність і специфічність лексикографічної традиції в цілому. Проте, багато питань, що мають як теоретичне, так і практичне значення, ще не можуть вважатися однозначно вирішеними.

Одним з таких питань є питання про *принципи відбору, класифікації та фіксації* мовного матеріалу до словника. Відбір термінів є одним з найважливіших завдань термінознавця, визначені дослідними принципами та критеріями добору термінів охоплюють наступні етапи термінознавчої діяльності. Подальша робота полягає в строгому виконанні обраних методів дослідження і обмеження необхідної для словникової інформації, спираючись на вимогах до терміну.

Не менш важливим при вивченні складання словника є *термінографія*, саме вона вивчає як правильно, і за якими принципами відбирати терміни до словника, адже, вони грають ключову роль – створюють словникову статтю.

Термінологічний словник – один з різновидів лінгвістичних словників, в якому подано термінологію галузі (або декількох галузей) знань. Теорією і практикою складання словників займається *термінологічна лексикографія*. Термінологічні словники розглядають згідно з їх видовими і типологічними особливостями. Такий аспект аналізу наукових термінологічних словників створює передумови для розробки методології та конкретних способів

складання спеціальних словників-мінімумів, вироблення науково обґрунтованих принципів відбору лексики, а також єдиних принципів організації, представлення (тлумачення, перекладу, опису) лексичних одиниць для створення оптимальних умов користування ними.

Тривимні словники дають можливість вивчати чужі мови, пізнавати інші культури, так як постійно розвивається міжкультурна взаємодія та зміцнюються контакти між представниками різних лінгвокультур, що обумовлює подальше дослідження специфіки тривимного словника.

РОЗДІЛ 2. Теоретичні основи перекладу авіаційної термінологічної лексики

Сучасну епоху з повним правом можна назвати епохою глобалізації. Кілька останніх десятиліть кардинально змінили картину світу: зникли одні і з'явилися інші країни; держави, що були колись «закритими», відкрилися для світу; процеси інтернаціоналізації виробництва, ринків збуту, ринку праці, авіаційної сфери набули небаченого розмаху. Завдяки цьому у багато разів збільшилися обсяг і інтенсивність контактів між людьми з різних країн у всіх сферах їх діяльності [27, с. 5].

Процеси глобалізації породили потребу для безлічі людей, чим би вони не займалися, оволодіти засобами спілкування з представниками інших народів. Звідси величезний попит на фахівців, які володіють іноземними мовами, знання яких стає не просто перевагою, але й необхідною умовою для успішної діяльності в багатьох сферах діяльності. Якщо ще 20-30 років тому на людину, яка знає іноземну мову, дивилися з великою повагою, то тепер при прийомі на роботу як в приватні компанії, так і в державні установи, знання принаймні англійської мови розглядається як щось само собою зрозуміле, і від кандидатів часто вимагається володіння двома, а іноді і трьома мовами.

Відповідаючи на ці потреби, багато освітніх установ у всіх країнах стали готувати фахівців різних областей зі знанням іноземних мов [11, с. 13]. Збільшилося і число студентів, що спеціалізуються власне на вивченні іноземних мов.

Викладання іноземних мов передбачає комплексний підхід, коли в процесі навчання приділяється увага всім теоретичним аспектам тієї чи іншої мови, його фонетики, лексики, граматичного ладу та ін. Але в процесі навчання необхідно приділяти значну увагу і прикладним навичкам, тому, що називається «володінням» мовою. Серед цих навичок – вміння висловлювати

свої думки іноземною мовою в усній або письмовій формі, здатність вільно спілкуватися з носіями тієї чи іншої мови.

Особливе місце серед практичних навичок володіння іноземною мовою займають навички перекладу. Спеціалісти перекладачі необхідні в багатьох сферах міжнародних контактів, і володіння навичками перекладу виявляється дуже корисним в практичній роботі випускників мовних відділень і кафедр як в державних або культурних організаціях, так і в приватних комерційних компаніях. Тому навчанню цим навичкам повинна приділятися серйозна увага в комплексному процесі навчання іноземної мови [2, с. 23].

2.1. Переклад як наука

Питанням про те, чим мистецтво перекладу відрізняється від «звичайного володіння» іноземною мовою і, відповідно, про те, які особливості повинно мати навчання мистецтву перекладу, присвячений даний підрозділ.

У першу чергу необхідно дізнатися, що, власне, таке переклад і чим перекладач відрізняється від звичайної людини, що володіє двома (або декількома) іноземними мовами. Звідси неминуче випливає питання про оцінку якості перекладу: що слід вважати «хорошим» перекладом і що – «поганим».

Слід зазначити, що більшість цих питань давно обговорюється фахівцями з перекладу в усьому світі. Однак систематизація знань про переклад, початок побудови теорії перекладу відносяться до зовсім недавнього відрізка часу. Тому практично у всіх аспектах теорії перекладу досі ведуться дискусії і не існує якихось усталених загальноприйнятих поглядів на них.

Почнемо з того, що таке переклад. Згідно з В. Н. Комісаровим, «Переклад – це вид мовного посередництва, що цілком орієнтований на оригінал» [25, с. 42]. Таким чином, завдання перекладу – створити мовою перекладу текст або повідомлення, який би розглядався реципієнтами як повна заміна оригіналу. Ця функція перекладу знаходить своє відображення в тому, що будь-який переклад як би приписується автору оригіналу, публікується і цитується під ім'ям автора оригіналу так, тобто, переклад і є оригінал, але написаний (висловлений) іншою мовою.

Виходячи з цього, В. Н. Комісаров пропонує й інше, більш обширне визначення перекладу: «Переклад – це вид мовного посередництва, при якому мовою перекладу створюється текст, комунікативно рівноцінний оригіналу, причому його комунікативна рівноцінність проявляється в його ототожненні рецепторами перекладу з оригіналом у функціональному, змістовному і структурному відношенні» [Там же: с. 45]. Іншими словами, переклад

відбувся, якщо його реципієнти ставляться до нього так само, як поставилися б до оригіналу, якби знали його мову. Цю ж точку зору висловлює й інший дослідник проблем перекладу Л. К. Латишев, який вважає, що переклад покликаний забезпечити двомовну комунікацію, максимально наближену до природної, одномовної [28, с. 9]. Таким чином, роль перекладача полягає в тому, щоб текст або мова оригіналу «заговорили» мовою перекладу.

Для характеристики перекладу як особливого виду діяльності важливо визначити, які функції він виконує в процесі міжкультурного спілкування. Різними дослідниками проблем перекладу (В. Н. Комісаров, Л. К. Латишев, А. Л. Семенов, С. В. Тюленєв) виділяються наступні функції [45, с. 11] (див. Рис. 4):

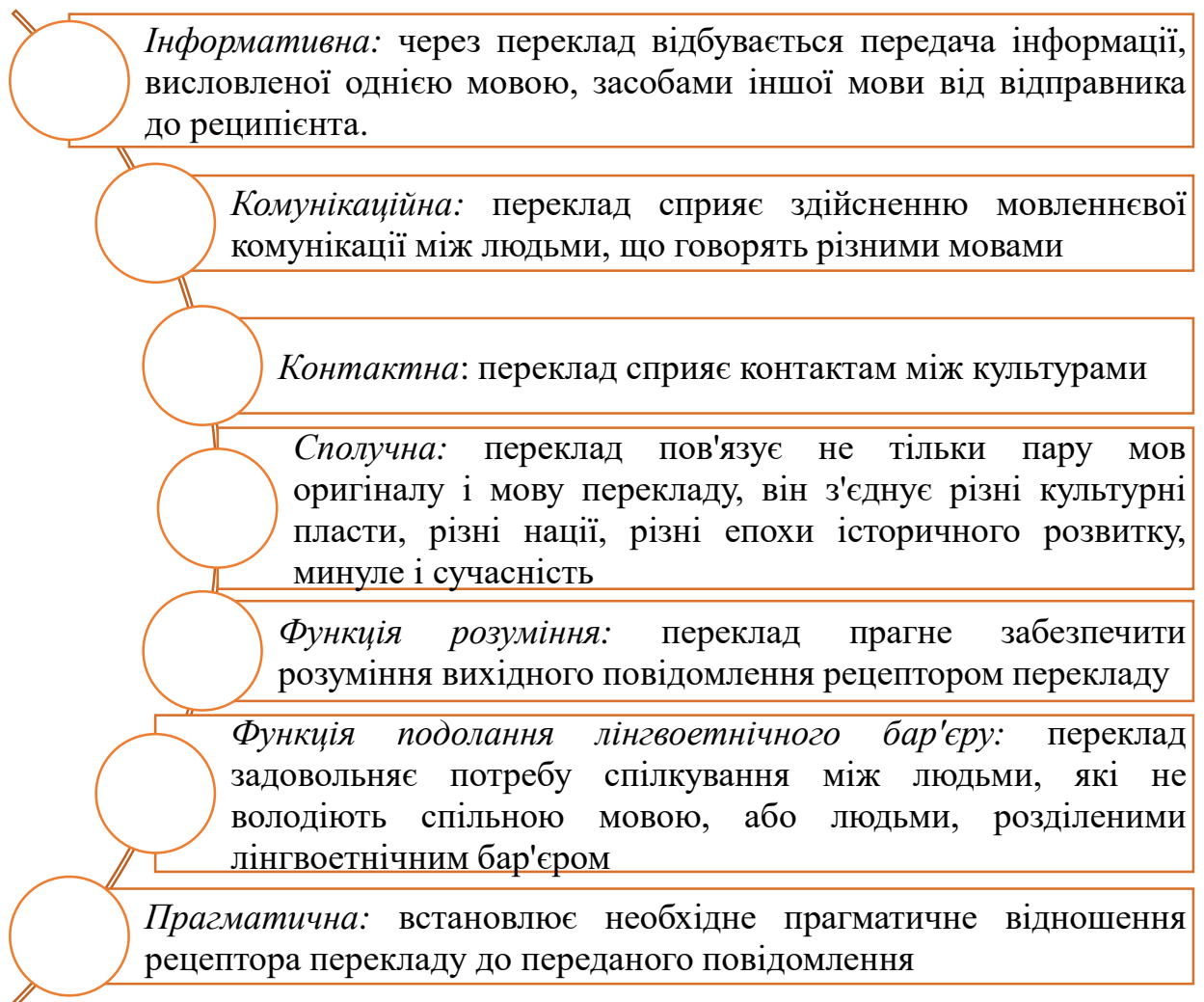

Рис. 4 Функції перекладу

Не менш важливим питанням щодо перекладу є визначення його норм та якості. Відзначимо, що поняття адекватного перекладу і еквівалентного перекладу умовні і спірні. Тракткування адекватності та еквівалентності багато в чому залежить від позиції дослідника і в більшості випадків суб'єктивна.

Найчастіше *адекватним перекладом* є переклад, що задовольняє прагматичним завданням перекладацького акту на максимально можливому для досягнення цієї мети рівні еквівалентності, не порушуючи при цьому норм і узусу мови перекладу і дотримуючись жанрово-стилістичних вимог до текстів відповідного типу. Еквівалентним буде переклад, який відтворює зміст іншомовного оригіналу на одному з рівнів еквівалентності [22, с. 10]. В принципі, будь-який адекватний переклад повинен бути еквівалентним на тому чи іншому рівні еквівалентності, але не всякий еквівалентний переклад вважається адекватним, а лише тільки той, який крім норм еквівалентності відповідає іншим нормативним вимогам.

Проте, багато дослідників вважають, що адекватність перекладу, перш за все, асоціюється зі ступенем збереження мовних норм оригіналу, а прийнятність перекладу – зі ступенем відтворення норм мови перекладу. У подібних роботах норма перекладу буде нічим іншим, як певною рівністю між адекватністю і прийнятністю [60, с. 35].

Ми, слідом за В. Н. Комісаровим та К. М. Ковальновою, під *нормою перекладу* розуміємо його відповідність лінгвістичним вимогам, а під його якістю – відповідність іншим, додатковим вимогам, що не належать до лінгвістики [22, с. 10; 26, с. 26].

В. Н. Комісаров, розглядаючи нормативні аспекти перекладу, стверджує, що норма перекладу складається в результаті п'яти різних видів вимог (див. Рис. 5) [26, с. 29]:

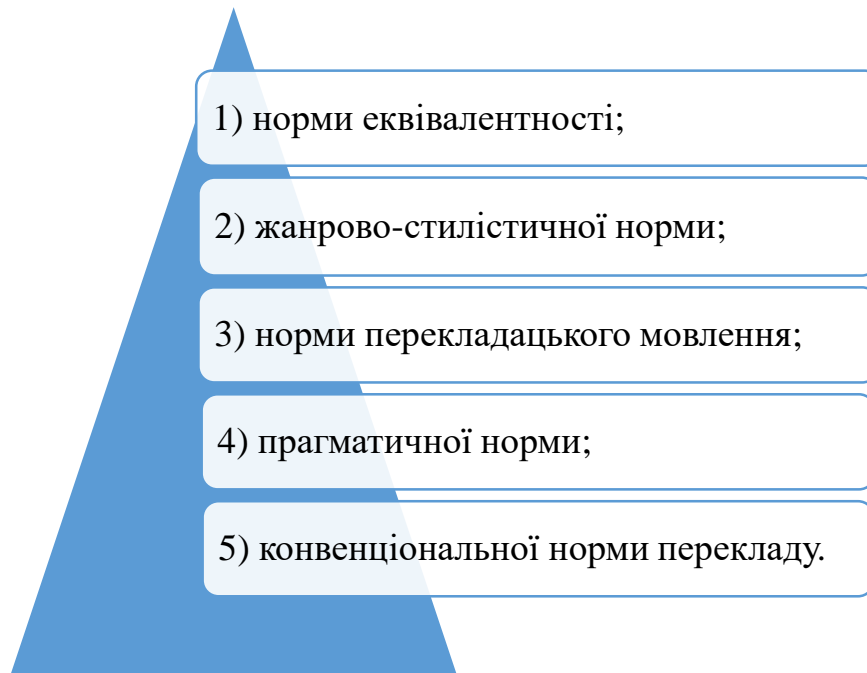

Рис. 5 Норми перекладу запропоновані Н. В. Комісаровим

При цьому норма еквівалентності в його трактуванні не є незмінним параметром. Вона означає необхідність можливо більшої спільності змісту оригіналу і перекладу, але лише в межах, сумісних з іншими нормативними вимогами, що забезпечують адекватність перекладу.

Розмірковуючи про оцінку якості перекладу, слід зазначити, що її можна розглядати в двох аспектах: теоретичному і практичному.

Якщо норма в перекладі передбачає власне лінгвістичний аспект, то проблема якості перекладу орієнтована на прагматику. У зв'язку з цим особливої уваги заслуговує підхід до оцінки якості перекладу, розроблений перекладознавцями з Німеччини К. Вайсом і Х. Фермгером, кожен отримав назву «скопос-теорія». Суть даної теорії полягає в тому, що основним критерієм оцінки якості перекладу є його відповідність тій меті, заради якої він був здійснений [26, с. 30–31].

Ті, хто дотримуються цієї теорії вважають, що зазначені вище критерії оцінки можуть бути доповнені з урахуванням ряду семантичних, лексичних, граматичних і стилістичних особливостей оригіналу, а також прагматичних факторів, таких, як ситуація, предмет мови і просторово-часові рамки. За

словами К. І. Ковальнової «скопос-теорія являє собою певну крайність в області оцінки якості перекладу. Відповідно до цієї теорії, якісним перекладом може бути текст, який взагалі не існував в оригіналі, і який був створений перекладачем, який керувався знанням мети і завдання, що поставлена перед ним замовником» [22, с. 15].

Прихильники «скопос-теорії» висунули також свій власний підхід у розумінні еквівалентності та адекватності в перекладі. Адекватним для них вважається переклад, що відповідає поставленій меті, а під еквівалентністю перекладу ними розуміється функціональна відповідність тексту перекладу тексту оригіналу.

На відміну від В. Н. Комісарова, послідовники цього погляду на переклад заперечують наявність мовних аспектів в перекладі і зосереджують свою увагу виключно на його прагматиці. Безумовно, прагматичний аспект є важливим, але він – не єдиний, особливо, коли мова йде про оцінку якості перекладу.

Критерії оцінки перекладу спробували розробити фахівці з Організації Об'єднаних Націй. Вони включають наступні вимоги [51]:

1. Термінологічна відповідність і зв'язність тексту (Terminology standardization and consistency).
2. Ясність (Clarity).
3. Простота і стислість (Simplicity and conciseness).
4. Вірність оригіналу і формальна відповідність (Fidelity the original and formal correspondence).

Зазначені принципи носять загальний характер, що ж стосується більш конкретних випадків щодо пошуку оптимального перекладу, то це перспектива найближчого майбутнього, і вони ще чітко не визначені.

Отже, якщо узагальнити описані вище роботи, то результат виходить цікавий, але невтішний. Відсутність єдиних вимог до перекладу, труднощі у визначенні прагматичних завдань в перекладі, конфлікт між мовною формою і змістом, поєднання різних функціональних стилів в рамках одного тексту, –

все це змушує фахівців, залучених в процес оцінки перекладу, використовувати усереднений підхід і посилалися на існуючий досвід [56, с. 26]. Хоча запропоновані норми перекладу носять узагальнений характер і для різних функціональних стилів є свої особливі вимоги, норма в перекладі завжди потребувала і потребує повноцінної передачі смислового змісту оригіналу при незмінному дотриманні норм співвідносних мов.

2.2. Особливості перекладу авіаційної лексики

Лексика є важливою складовою будь-якої спеціальної мови. Проте, авіаційна підмова не є винятком. Л. Б. Ткачева говорить про те, що саме двадцяте століття можна розглядати основним в історії становлення авіаційної лексики, тому що саме в цей період «зародилася, зміцніла і отримала бурхливий розвиток сама авіація» [43, с. 113]. Крім того, на думку дослідниці, жодна інша терміносистема не ввібрала в себе стільки лексики з інших галузей знань, як авіаційна, так як жодна інша професійна сфера не використовувала так інтенсивно досягнення всіх інших галузей знання, як це зробила наука про авіацію, що і стало причиною її різноманітності на семантичному рівні.

Зміни в семантиці, які відбулися в авіаційній лексиці протягом усього розвитку авіаційної термінологічної системи, можна розділити на два основних види:

1) семантичні зміни, що відбулися під впливом нових відкриттів. Наприклад, слово *aeronautic* мало значення «повітроплавець». З появою вертольотів і літаків слово набуло значення «льотчик», а з першим польотом людини в космос – «космонавт»;

2) семантичні зміни в самих предметах і явищах.

Наприклад, термін *aeroplane* втратив те первісне значення, яким володів на початку минулого століття, коли літак представляв собою конструкцію з дерев'яних брусків і парусини. Зараз термін *aeroplane* позначає літальний апарат найсучаснішої і складної конструкції, зовнішній вигляд якого навіть

частково не нагадує літаки початку двадцятого століття. Так семантика наповнилося новим змістом, так як тут воно пов'язане з реальним об'єктом, а не з абстрактним поняттям [5, с. 36].

При перекладі авіаційної лексики часто використовують і морфологічний та морфолого-синтаксичний спосіб творення слів, основоскладання, словоскладання та аббревіацію.

Морфологічний спосіб творення слів у сучасній англійській мові здебільшого збігається з основними закономірностями розвитку системи словотворення в загальнолітературній мові. Для творення нових слів використовуються ті ж словотвірні моделі і ті ж словотвірні афікси, які вживаються для створення загальноновживаної лексики [10, с. 257]. Але варто зауважити, що набір використовуваних афіксів набагато вже при порівнянні зі системою афіксів, використовуваних для утворення загальноновживаних одиниць [14, с. 51].

Головним чином, авіаційні терміни утворюються на основі наступних моделей:

- 1) дієслівна основа + продуктивний афікс: *analyser* – *аналізатор*, *stoppage* – *засмічення*, *dispatching* – *диспетчерське керування*;
- 2) іменна основа + непродуктивний афікс: *aboard* – *на борту*, *bidirectional* – *який діє у двох напрямках*, *in-flight* – *польотний*.

Морфолого-синтаксичний спосіб має на увазі одночасно використання додавання і приєднання певних афіксів (словозмінних або словотвірних) до одного з компонентів складного слова, наприклад: *hinged blade* – *шарнірно-підвішена лопать*, *supernormal attitude* – *надмірний кут тангажу*.

Тенденція до стислості вираження є характерною особливістю науково-технічного стилю. Різні види аббревіацій служать цьому підтвердження [14, с. 51]:

- 1) буквені аббревіації: *L (left)* – *ліва злітно-посадкова смуга*; *U / S (unservicable)* – *не придатний до експлуатації*;

2) складові аббревіації: *racon* – (*RAdar beacon*) – радіолокаційний маяк; *helipad* (*helicopter landing pad*) – вертолітний майданчик;

3) усічені одиниці: *a fld* (*airfield*) – аеродром; *wtspt* (*waterspout*) – водяний смерч;

4) утворення шляхом стягування: *contrail* (*condensate+trail*) – конденсаційний слід; *tanland* (*tan+landing*) – посадка в ручному режимі.

Особливим способом словотворення є буквена аббревіація: *AEW* – (*airborne early warning*) – бортова система далекого виявлення; *FAA* (*Federal Aviation Agency*) – Федеральне авіаційне агентство (США).

Для утворення складних авіаційних термінів також використовуються способи компресії і основоскладання: *fly-by-glass control* – пілотування за екранним індикатором; *hands-off aiming* – прицілювання без ручного управління; *runway* – злітно-посадкова смуга [10, с. 258].

Оскільки зараз існує тенденція збільшення числа складних термінів, то синтаксичний спосіб словотворення також є одним з продуктивних. Складні терміни часто утворюються при використанні морфолого-синтаксичного і лексико-синтаксичного способів. Що стосується запозичень, то вони не відносяться до продуктивних способів створення авіаційної термінології. Це відноситься і до лексико-семантичний способу, але не можна недооцінювати його роль в процесі розвитку авіаційної терміносистеми англійської та української мови.

Таким чином, загальні закономірності і правила, які можуть бути властиві слово- і фразоутворювальним процесам в сучасній англійській і українській мові є основою при вивченні авіаційної лексики.

ВИСНОВКИ до РОЗДІЛУ 2

Говорячи про переклад як про продукт перекладацької діяльності, який є найзагальнішим і ємним, проте, в той же час коротким визначенням перекладу може стати формулювання «переклад є аналог оригіналу». У тому випадку, якщо спробувати визначити переклад як процес, вид діяльності, то слід сказати, що перекладацький процес можна розуміти як особливу усну або письмову діяльність, метою якої є відтворення тексту, існуючого в оригінальній мові, на перекладну мову при збереженні змісту і якості оригіналу.

Також, для перекладу є важливою оцінка його якості. В рамках комунікативно-функціонального підходу до оцінки якості перекладу враховується мета перекладу і всі параметри комунікативної ситуації. Залежність перекладу від комунікативної ситуації зумовлює стратегію перекладу, тому якість перекладу, «вийнятого» з комунікативної ситуації, навряд чи може бути оцінено, бо цінність перекладу і перекладного тексту полягає в тому, щоб максимально задовольнити потребу суб'єктів, які є учасниками комунікативної ситуації за участю перекладу.

Що стосується теорії, то комунікативно-функціональний підхід не відкидає термінів «еквівалентність» і «адекватність», вносячи, тим не менш, деяку зрозумілість щодо їх вживання. Еквівалентність знаходиться в області лінгвістики, а адекватність – в полі предметної діяльності учасників комунікації.

Не менш важливими щодо перекладу слів є способи їх творення. На підставі досліджень, проведених вченими-лінгвістами, можна виділити кілька основних способів утворення термінів:

- 1) морфологічний спосіб (при якому новий термін з'являється шляхом додавання афіксів або префіксів до вже існуючої морфеми);
- 2) морфолого-синтаксичний спосіб, при якому новий термін з'являється шляхом словосполучення основ вже існуючих слів;

- 3) словоскладання (утворення складних слів);
- 4) основоскладання (складання основ);
- 5) аббревіація.

Найбільш частим способом утворення термінів, за словами авторів, можна назвати морфологічний, тобто нові терміни з'являються найчастіше шляхом додавання до існуючого слова афіксів.

Що ж до способів формування авіаційних термінів, виявилось, що багато авіаційних термінів прийшло в українську мову з французької. Пізніше, з розвитком авіації в Англії, запозичення французьких авіаційних термінів призупинилося і стало рідкістю.

РОЗДІЛ 3. Основні особливості творення термінів у сфері авіаційного обладнання

Формування і розвиток спеціальної лексики і термінології в сфері організації повітряного руху, які відносяться до діяльності цивільної авіації, має свою професійну специфіку. Спеціальна лексика в даній сфері представляє сукупність лексичних одиниць, що застосовуються для забезпечення професійної комунікації між фахівцями з управління повітряним рухом. Її особливість полягає в тому, що вона має велику кількість термінів, визначень, скорочень і аббревіатур. Саме тому адекватна передача інформації забезпечує нормальне функціонування організації управління польотами і перевезеннями пасажирів і вантажів. При цьому спеціальна авіаційна лексика, складаючись в різних мовних середовищах, має ряд відмінних властивостей, які відображають її загальну специфіку, що має універсальний характер для різних країн.

Спеціальна авіаційна лексика виступає інструментом професійної комунікації, є нормативно закріпленою, стандартизованою і носить інтернаціональний характер. Специфічні риси спеціальної лексики у сфері управління повітряним рухом надають вплив і відображаються в особливостях термінотворення у сфері цивільної авіації, які показують її формування і розвиток у зв'язку зі специфікою даного напрямку життєдіяльності суспільства, а також з лінгвістичними особливостями авіаційної термінології як засобу професійної комунікації. Їх пізнання є важливою передумовою для визначення вимог до перекладу термінів у сфері цивільної авіації [43, с. 113].

3.1. Морфологічний спосіб творення авіаційних термінів

Для проведення морфологічного аналізу, ми розглянули однокомпонентні терміни, де їх загальна кількість становить 113 термінів. Згідно з морфологічним способом творення слів його поділяють на: суфіксальний, префіксальний, префіксально-суфіксальний та безафіксний.

1. Суфіксальний

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість термінів, які творяться суфіксальним способом – 37; це 32,7% загальної кількості, а саме:

- (1) *baggage*;
- (2) *towing*;
- (3) *splasher*;
- (4) *balancer*;
- (5) *capacity*;
- (6) *ballast*;
- (7) *binding*;
- (8) *cambric*;
- (9) *cantilever*;
- (10) *stringerless*;
- (11) *luster*;
- (12) *tester*;
- (13) *synchronizer*;
- (14) *comparator*;
- (15) *bombing*.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 1).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості однокомпонентних термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 6).

Рис. 6 Кількість відібраних однокомпонентних термінів, що творяться суфіксальним способом

Згідно з даними аналізу, суфіксальний спосіб відіграє важливу роль при творенні термінів.

2. Префіксальний

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість однокомпонентних термінів, які творяться префіксальним способом – 4; це 3,5% загальної кількості, а саме:

- (1) *biplane*;
- (2) *interlock* (іменник);
- (3) *interlock* (дієслово);
- (4) *half-hub*.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 1).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості однокомпонентних термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 7).

Рис. 7 Кількість відібраних однокомпонентних термінів, що творяться суфіксальним способом

Отримавши результати даного аналізу, можна побачити, що для однокомпонентних термінів нашої вибірки спосіб префіксації не властивий, проте, якщо ми розглянемо усі існуючі однокомпонентні терміни авіаційної сфери, то відсоткове співвідношення, в порівнянні з нашим аналізом, було б значно більшим.

3. Префіксально-суфіксальний

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість однокомпонентних термінів, які творяться префіксально-суфіксальним способом – 12, це 10,6% загальної кількості, а саме:

- (1) *recuperator*;
- (2) *barograph*;
- (3) *barometer*;
- (4) *baroswitch*;
- (5) *synchronizer*.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 1).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості однокомпонентних термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 8).

Рис. 8 Кількість відібраних однокомпонентних термінів, що творяться префіксально-суфіксальним способом

Судячи з даного аналізу, префіксально-суфіксальний спосіб творення слів не зовсім характерний у авіаційному термінотворенні.

4. Безафіксний

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість однокомпонентних термінів, які творяться префіксально-суфіксальним способом – 60, це 53% загальної кількості, а саме:

- (1) *byte*;
- (2) *tank*;
- (3) *trim*;
- (4) *beam*;
- (5) *shroud*;
- (6) *swash*;
- (7) *shoe*;
- (8) *skid*;
- (9) *unit*;
- (10) *peen*.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 1).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості однокомпонентних термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 9).

Рис. 9 Кількість відібраних однокомпонентних термінів, що творяться безафіксним способом

Провівши морфологічний аналіз, можна зробити висновок, що даний спосіб більш уживаний у авіаційній тематиці, порівняно з згаданими вище способами творення слів.

Проаналізувавши морфологічний спосіб творення, ми визначили кількісне та відсоткове співвідношення авіаційних термінів в кожній групі та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 10).

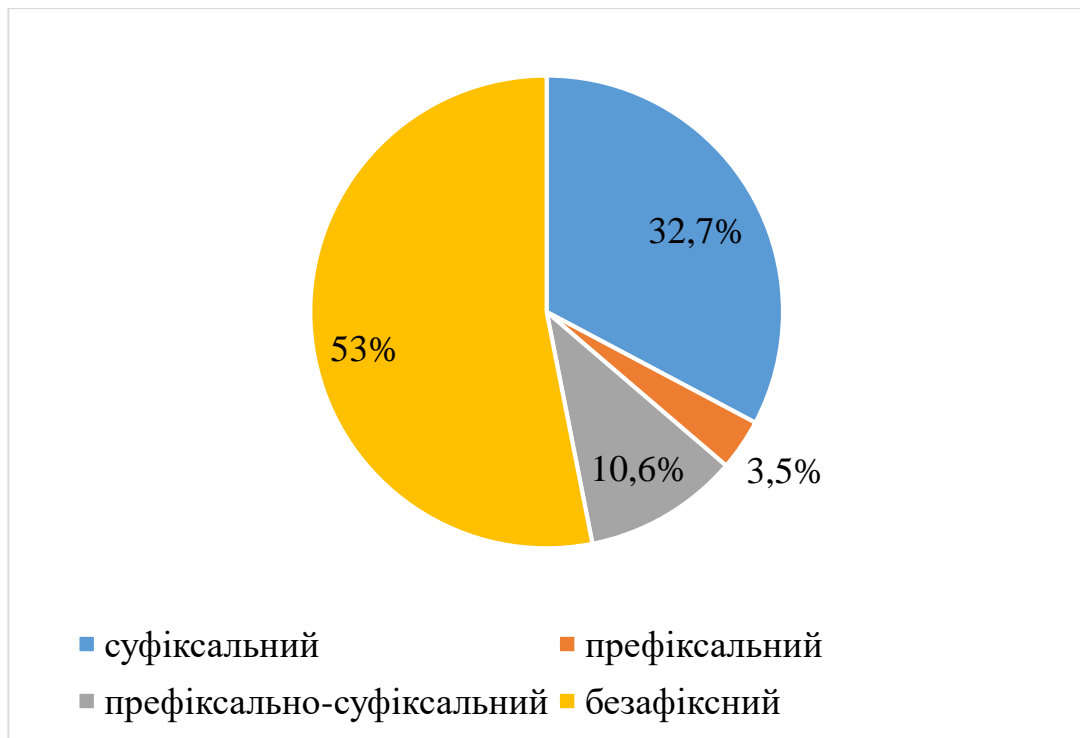

Рис. 10 Відсоткове співвідношення морфологічного способу творення слів

Отже, нами було виявлено, що найбільш поширеним способом творення однокомпонентних слів – безафіксні терміни, кількість яких становить 60, а це 53% загальної кількості однокомпонентних термінів. На другому місці ми маємо суфіксальний спосіб у кількості 37, що становить 32,7%. Найменш уживаними способами морфологічного творення – префіксальний та префіксально-суфіксальний, де їх відсоткове співвідношення становить 3,5% та 10,6%.

Судячи з цього, можна зробити аналіз, що префіксальний спосіб утворення термінів виступає як один із прийомів побудови коротких термінів. За допомогою продуктивних префіксів можна легко утворити нові терміни для будь-якої галузі науки і техніки.

3.2. Синтаксично-морфологічний (основоскладання) спосіб творення авіаційних термінів

Для проведення аналізу основоскладання ми розглянули усі відібрані терміни, де їх загальна кількість становить 616 термінів.

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість термінів, які творяться способом основоскладання – 23, це 3,7% загальної кількості, а саме:

- (1) *wheelbase*;
- (2) *airborne*;
- (3) *runout*;
- (4) *lockout*;
- (5) *sandpaper*.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 1).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості однокомпонентних термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 11).

Рис. 11 Кількість відібраних однокомпонентних термінів, що творяться способом основоскладання

Провівши аналіз способу основоскладання, нами було виявлено, що більшість терміни даного способу мали таку структуру – $N+N$ (іменник + іменник).

3.3. Словоскладання (утворення складних слів) як спосіб творення авіаційних термінів

Для проведення аналізу словоскладання, ми розглянули усі відібрані терміни, де їх загальна кількість становить 616 термінів.

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість термінів, які творяться способом словоскладання – 426, це 69,1% загальної кількості, а саме:

- (1) *under-wing tank;*
- (2) *tail rotor pylon;*
- (3) *compressed air bottle;*
- (4) *brake drum;*
- (5) *two-strut biplane.*

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 1).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості однокомпонентних термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 12).

Рис. 12 Загальна кількість відібраних термінів, що творяться способом словоскладання

Проаналізувавши спосіб словоскладання, нами було виявлено, що такий спосіб творення складних слів найбільш характерний для авіаційних термінів, особливо для дво- і багатокomпонентних термінів.

3.4. Абревіація як спосіб творення авіаційних термінів

Для проведення аналізу способу творення слів абревіації, ми розглянули усі відібрані терміни, де їх загальна кількість становить 616 термінів.

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість термінів, які творяться способом абревіації – 52, це 8,4% загальної кількості, а саме:

- (1) *alternate fuel tank (ALT)*;
- (2) *GYRO /ATT/ flag*;
- (3) *glide slope (GS) flag*;
- (4) *LOC (localizer warning) flag*;
- (5) *RW (runway) flag*;
- (6) *control display unit (CDU)*;
- (7) *flight path data storage unit (FDSU)*;
- (8) *attitude monitor (ATT MNTR)*;

(9) *random-access memory (RAM)*;

(10) *bus tie relay unit (BTR)*.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 1).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості однокомпонентних термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 13).

Рис. 13 Загальна кількість відібраних термінів, що творяться способом абревіації

Судячи з даного аналізу, спосіб творення слів – абревіація рідше використовується при творенні авіаційних термінів.

Проаналізувавши спосіб творення основоскладання, морфологічний, словоскладання та абревіації, ми визначили кількісне та відсоткове співвідношення авіаційних термінів в кожній групі та подали отримані результати у вигляді та у вигляді діаграми (див. Рис. 14).

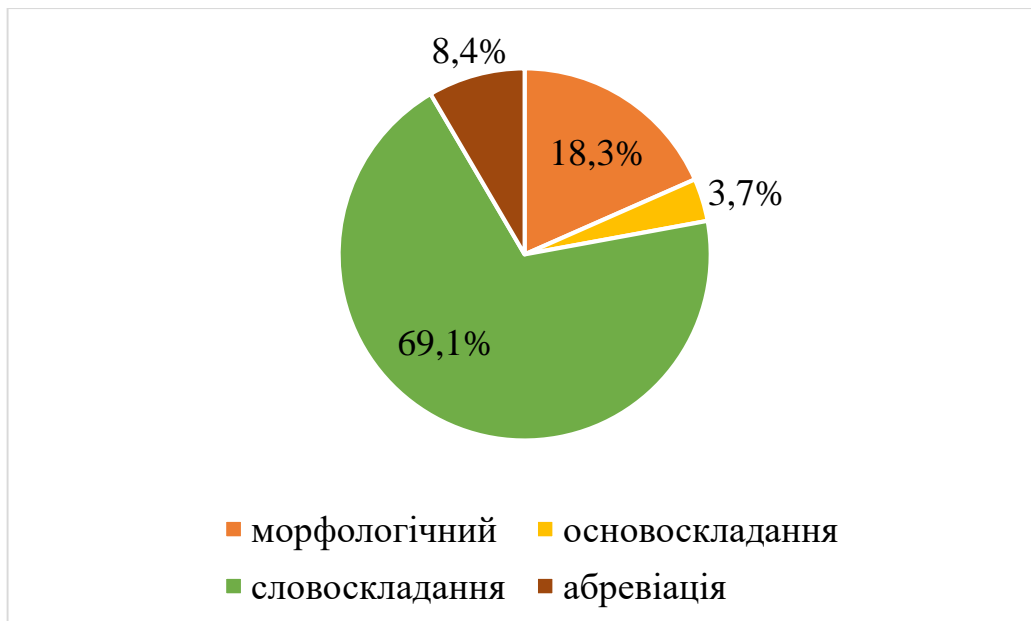

Рис. 14 Відсоткове співвідношення проаналізованих способів творення слів

Отже, нами було виявлено, що найбільш поширеним способом творення слова – словоскладання, кількість якого становить 426 терміна, а це 69,1% загальної кількості відібраних термінів. На другому місці ми маємо морфологічний спосіб, де сумарна кількість складає 113 терміна, що становить 18,3% загальної кількості відібраних термінів. Третє місце займає спосіб творення слова абревіації у кількості 52, що становить 8,4%. Найменш уживаним способом творення є основоскладання у кількості 23 терміна, де його відсоткове співвідношення становить 3,7%.

Судячи з цього, можна зробити висновок, що складні слова творяться способом словоскладання і це можуть бути як дво-, так і багатокomпонентні терміни.

3.5. Загальний огляд способів перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання

Авіаційний переклад вважається одним з важких видів перекладу. Найголовнішою проблемою передачі текстів авіаційної спрямованості, на наш погляд, є той факт, що кожній країні притаманна своя термінологія, яка

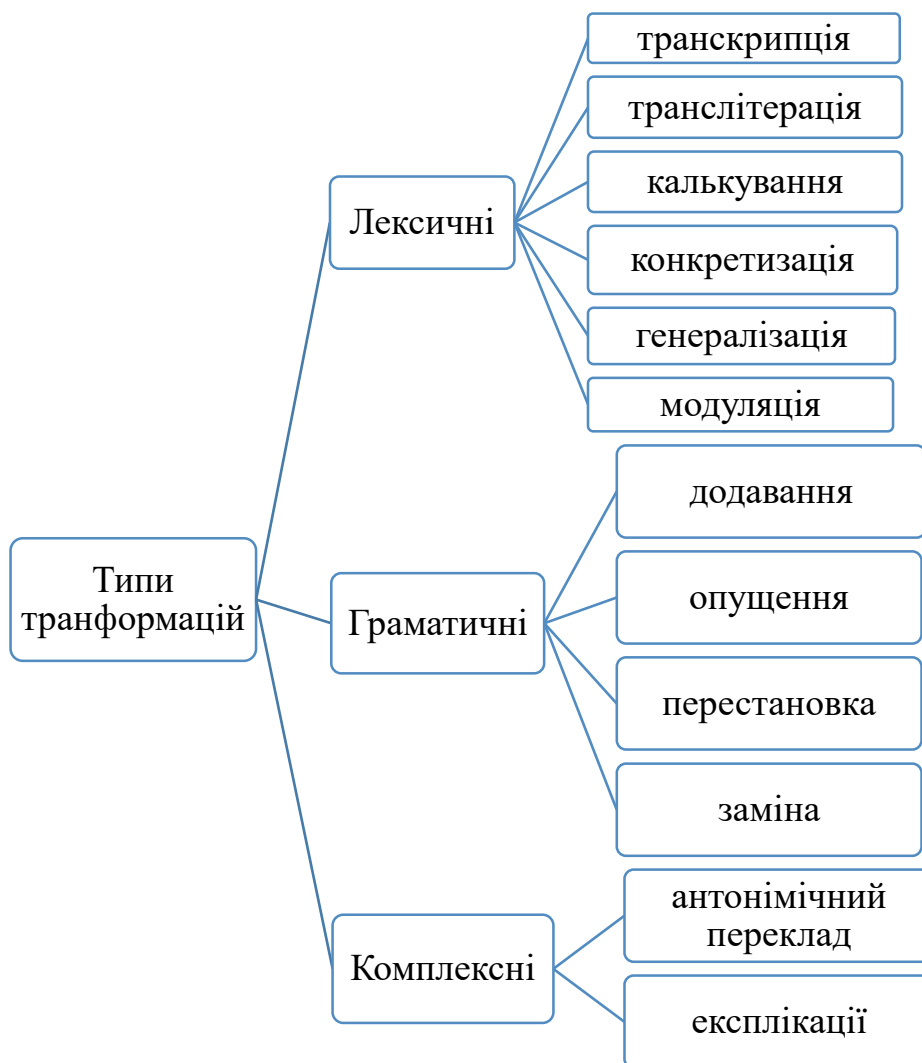
відображає особливості культури, історії, менталітету населення країни. Як правило, документ, який вимагає перекладу, складений виходячи з цих особливостей. Завдання перекладача передати вихідний текст таким чином, щоб він був максимально наближений до термінології авіаційної системи іншої країни і відповідав стилістиці, синтаксису та іншим аспектам мови перекладу.

Інші труднощі, на нашу думку, є велика кількість спеціальних термінів, формулювань, безеквівалентної лексики, переклад яких вимагає від перекладача застосування різних способів передачі поняття. Помилки в перекладі авіаційного тексту можуть привести не тільки до спотворення сенсу, але і до більш серйозних наслідків, результатом яких може стати неправильний запис деталей літака.

Перекладацькі трансформації – це технічні прийоми перекладу, що складаються в заміні регулярних відповідностей нерегулярними (контекстуальними), а також самі мовні вирази, які виникли в результаті застосування таких прийомів [34, с. 20].

Трансформації застосовуються тоді, коли словник не здатний дати готових варіантів перекладу або в мові перекладу відсутня аналогічна синтаксична модель. Найбільш частотні в науково-технічному перекладі трансформації можна згрупувати наступним чином: (див. Табл. 2).

Типи трансформацій

3.5.1. Калькування як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання

Калькування – це прийом перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом заміни її складових частин-морфем або слів – у разі стійких словосполучень) – їх лексичними відповідниками в мові перекладу [42, с. 75].

Сутність калькування полягає в створенні нового слова або стійкого поєднання в мові перекладу, що копіює структуру вихідної одиниці. У ряді випадків використання прийому калькування супроводжується зміною

порядку проходження калькованих елементів. Нерідко в процесі перекладу транскрипція і калькування використовуються одночасно. Наприклад: *transnational* – *транснаціональний*; *petrodollar* – *нафтодолар*; *income tax* – *прибутковий податок*.

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість термінів перекладених способом калькування – 187, це 30,3% загальної кількості, а саме:

- (1) *test base* – *випробна база*;
- (2) *main maintenance depot* – *основна база технічного обслуговування*;
- (3) *main fuel tank* – *основний паливний бак*;
- (4) *fill the tank* – *заправити бак*;
- (5) *dynamic balance* – *динамічне балансування*;
- (6) *lateral trim* – *поперечне балансування*;
- (7) *tail boom* – *хвостова балка*;
- (8) *portable oxygen cylinder* – *переносний кисневий балон*;
- (9) *binding* – *бандаж*;
- (10) *oil splashing* – *розбризкування мастила*;
- (11) *aneroid barometer* – *анероїдний барометр*;
- (12) *pole shoe* – *полюсний башимак*;
- (13) *suffer distress* – *зазнавати лиха*;
- (14) *high-octane gasoline* – *високооктановий бензин*;
- (15) *hydraulic unit* – *гідравлічний блок*;
- (16) *transformer-rectifier unit*;
- (17) *tension bolt*;
- (18) *spot bombing*.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 15).

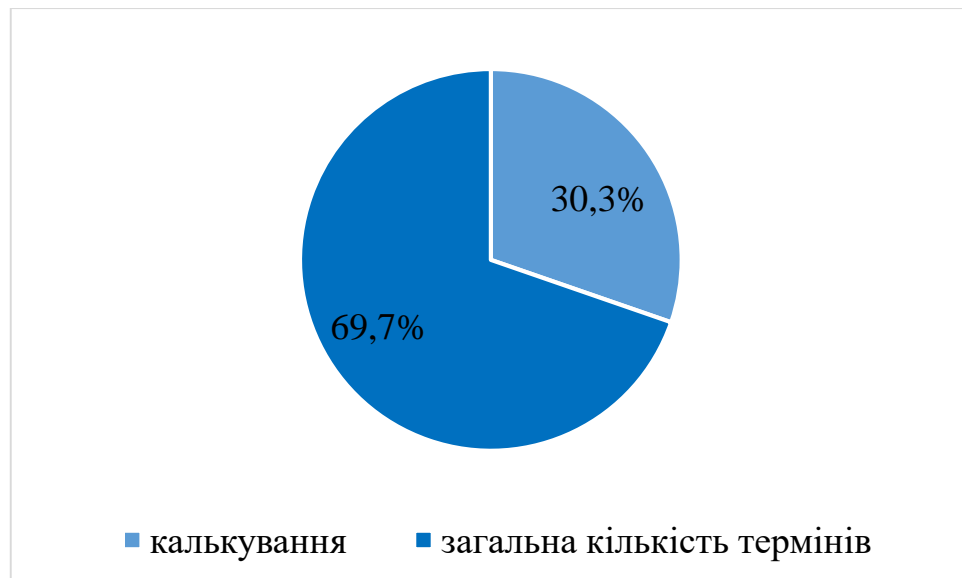

Рис. 15 Кількість відібраних термінів, перекладених способом калькування

Отже, чимала кількість відібраних термінів перекладаються способом калькування, тобто шляхом заміни її складових частин їх лексичними відповідниками.

3.5.2. Додавання слова як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання

Цей прийом перекладу пов'язаний з тим, що англійському реченню властива компресія (економія мовних засобів для вираження змісту). Те, що зрозуміло носію англійської мови, вимагає додавання в українському варіанті, щоб не вийти за рамки мовної норми. Мова йде, безумовно, про слова, які не носять характер смислового додавання, наприклад: I saw a face watching me out of one of the upper windows. – Я побачив обличчя *людини*, яка спостерігала за мною з одного з верхніх вікон [25, с. 176].

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість термінів перекладених способом додавання слова – 65, це 10,6% загальної кількості, а саме:

- (11) *rear /aft/ baggage* – задній багажний відсік;
 (12) *waste tank* – приймальний бак каналізаційної системи;
 (13) *service tank* – спеціальний витратний бак;
 (14) *retrim* – змінити балансування літака;
 (15) *rotor all-over balancing* – балансування ротора методом колового обходу;
 (16) *bogie beam* – балка візка шасі;
 (17) *shroud* – бандажне кільце;
 (18) *inertia in the relative motion* – сила інерції у відносному русі;
 (19) *negative plate group strap* – баретка негативних пластин акумулятора;
 (20) *shaft eccentricity* – радіальне биття валу.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 16).

Рис. 16 Кількість відібраних термінів, перекладених способом додавання слова

Згідно з даним аналізом, спосіб додавання слова рідше використовується при перекладі авіаційних термінів, тому введення додаткових слів обумовлюється рядом причин: відмінностями в структурі речення і тим, що більш стислі англійські речення вимагають в українській мові більш розгорнутої вираженості думки. Відсутність відповідного слова або відповідного лексико-семантичного варіанту даного слова теж є причиною введення додаткових слів при перекладі.

3.5.3. Вилучення слова як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання

Опущення (вилучення) – явище, прямо протилежне додаванню. При перекладі опущенню піддаються найчастіше слова, які є семантично надлишковими, тобто виражають значення, що можуть бути вилучені з тексту і без їх допомоги.

Як система будь-якої мови в цілому, так і конкретні мовні твори мають, як відомо, досить великий ступінь надмірності, що дає можливість використовувати ті чи інші вилучення в процесі перекладу [7, с. 217].

Українській мові такий прийом абсолютно не властивий, тому при перекладі в цих випадках необхідно вдатися до опущення (тобто неповторення синоніма — заміні двох слів одним). Наприклад: *just and equitable treatment* – *справедливе ставлення*; *The treaty was pronounced null and void* – *Договір оголошено недійсним (або: «анульовано»)*; *The proposal was rejected and repudiated* – *Пропозицію відхилено*.

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість термінів перекладених способом вилучення слова – 45, це 7,3% загальної кількості, а саме:

- (1) *extra fuel tank* – *додатковий бак*;
- (2) *electrical wiring harness binding* – *бандаж електроджгутів*;
- (3) *control wheel rim* – *баранка штурвалу*;

(4) *zero wind condition* – безвітря;

(5) *brake retraction mechanism* – блок розгальмовування.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 17).

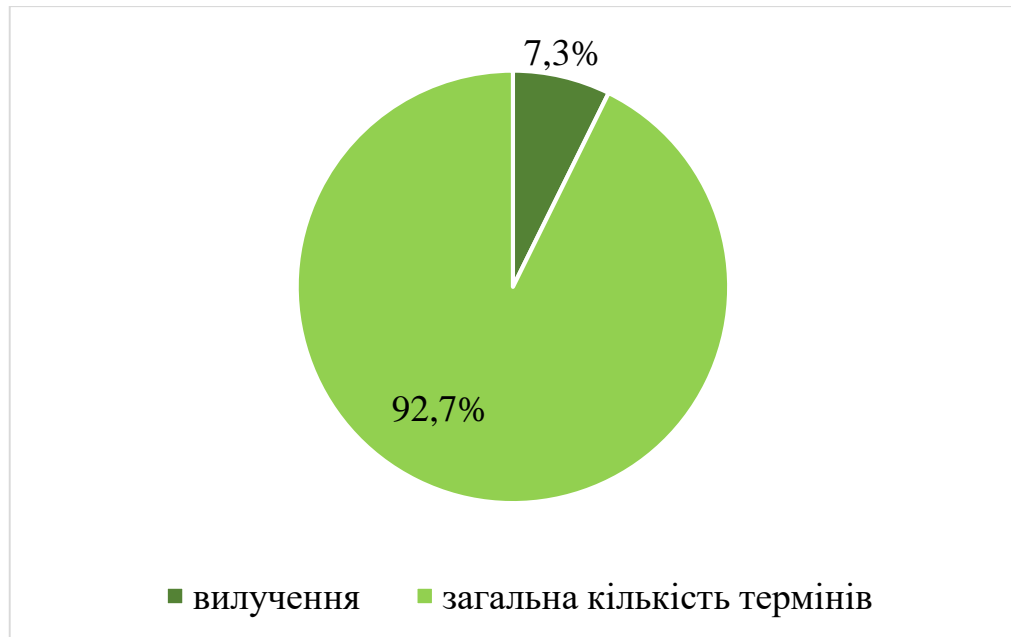

Рис. 17 Кількість відібраних термінів, перекладених способом вилучення слова

Можна зробити висновок, що спосіб вилучення слова мало використовують при перекладі авіаційних термінів.

3.5.4. Перестановка слова як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання

Перестановка – це зміна розташування елементів у тексті перекладу в порівнянні з розташуванням елементів у тексті оригіналу. Елементи є букви, словосполучення, частини складного речення і самостійні речення в тексті.

Часто можна побачити перестановку слова з одного речення в інше:

Danger of a coup by reactionary forces in the country to install "dictatorship of terror" increased yesterday following intensification of difficulties inside the Armed Forces Movement – У країні вчора у зв'язку зі зростаючими труднощами в рядах руху Збройних Сил посилилася небезпека перевороту з боку опозиційних сил, з метою встановлення диктатури терору [38, с. 84].

При перекладі ми можемо змінювати порядок проходження частин в складних реченнях:

If he ever gets married, his own wife'll probably call him Ackley – Можливо дружина теж буде кликати його Еклі, якщо він коли-небудь одружиться.

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість термінів перекладених способом перестановки слова – 131, це 21,2% загальної кількості, а саме:

- (1) *shaft shoulder* – бурт валу;
- (2) *tractor towing* – буксування тягачем;
- (3) *suspension lug* – бугель підвіски;
- (4) *maintenance (work) crew* – бригада технічного обслуговування;
- (5) *locator middle marker (LMM)* – ближній привідний радіомаяк з маркером (БПРМ);
- (6) *steward call button* – кнопка виклику бортпровідника;
- (7) *wheel hub integral flange* – незнімний борт колеса барабану;
- (8) *attaching /attach/ bolt* – болт кріплення;
- (9) *landing gear ground shift interlock* – блокування положення шасі за обтисненням армостояку;
- (10) *aileron servo amplifier unit* – блок підсилювача сервоприводу крена.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 18).

Рис. 18 Кількість відібраних термінів, перекладених способом перестановки слова

За даним аналізом можна побачити, що спосіб перестановки – зміна порядку слів в структурі терміна, часто зустрічаються при перекладі термінів авіаційної сфери.

3.5.5. Транскрибування та транслітерація як способи перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання

Транскрибування – спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою букв мови перекладу. При транскрибуванні безпосередньо відтворюється звукова форма іншомовного слова. Наприклад: *Bradley* – *Бредлі*, *prince* – *принц*, *Rathbone place* – *Ретбоун-плейс*, *Evandale* – *Евендейл* [7, с. 210].

Транслітерація (від лат. *trans* – *через* + *litera* – *буква*) – це лінгвістична передача тексту, написаного за допомогою одного алфавіту, засобами іншого алфавіту [20, с. 280].

Транслітерація широко застосовується при передачі реалій; вона особливо поширена в наукових текстах та публіцистиці як перекладній, так і

оригінальній. Наприклад: *Arnold* – Арнольд, *Vaffin* – Ваффін, *Belladonna* – Беладонна, *Oscar Belling* – Оскар Беллінг.

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість термінів перекладених способом транскрибування – 15, це 2,4% загальної кількості, а саме:

- (1) *byte* – байт;
- (2) *barograph* – барограф;
- (3) *bimetallic* – біметалевий.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 19).

Рис. 19 Кількість відібраних термінів, перекладених способом транскрибування

Способом перекладу транслітерації було перекладено 7 термінів, це 1,1% загальної кількості, а саме:

- (1) *biplane* – біплан;

(2) *bit* – *біт*;

(3) *bolt* – *болт*.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 20).

Рис. 20 Кількість відібраних термінів, перекладених способом транслітерування

Згідно з даними аналізів, можна зробити висновок, що способи перекладу транслітерування і транскрибування дуже рідко використовують при перекладі авіаційних термінів.

3.5.6. Антонімічний переклад як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання

Антонімічний переклад – це лексико-граматична трансформація, при якій здійснюється заміна стверджувальної форми в оригіналі на заперечну в перекладі або, навпаки, заперечну на стверджувальну. Це супроводжується заміною лексичної одиниці вихідної мови на одиницю мови перекладу з протилежним значенням [41, с. 94]. Наприклад: *Jack prefers not to say anything* – Джек віддає перевагу мовчанню. *Mr. Sanders wasn't kidding* – Містер Сандерс мав серйозні наміри.

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість термінів перекладених способом антонімічного перекладу – 2, це 0,3% загальної кількості, а саме:

- (1) *pressurize the tank* – нагнітати бак;
- (2) *warning flag appearance* – випадіння бленкера.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 21).

Рис. 21 Кількість відібраних термінів, перекладених способом антонімічного перекладу

Отже, антонімічний спосіб перекладу, тобто переклад через заміну ключового слова на слово з протилежним значенням щоякнайрідше зустрічаються при перекладі відібраних авіаційних термінів.

3.5.7. Конкретизація значення як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання

Конкретизація – лексико-семантична трансформація, при якій здійснюється заміна слова або словосполучення вихідної мови з більш широким предметно-логічним значенням на слово або словосполучення мови перекладу з більш вузьким значенням. В результаті застосування цієї трансформації створювана відповідність і вихідна лексична одиниця виявляються в логічних відносинах включення – одиниця вихідної мови виражає родове поняття, а одиниця мови перекладу-входить до її видового поняття [25, с. 132]. Наприклад: *There she espied their tails side by side, all hung on a tree to dry* – *За гаєм кленовим на дубовій гілці, хвости висіли і сушилися;* *A-bye, baby, on the tree top* – *Баю-баю, дітки на ялиновій гілці.*

Спосіб конкретизації було вжито до перекладу 180 термінів нашої вибірки, це 29,2% загальної кількості, а саме:

- (1) *rate gyro unit* – блок датчиків кутових швидкостей;
- (2) *combustion section* – блок камери згоряння;
- (3) *ammunition load* – табельний боєкомплект;
- (4) *fingertight bolt* – затяжний болт;
- (5) *turbulence* – бовтанка;
- (6) *armed bomb* – поставлена на вибух бомба;
- (7) *terminal* – борн (акумулятора);
- (8) *finger* – бігунок системи запалювання двигуна;

(9) *swash* – *биття бічної поверхні*;

(10) *computer flag* – *бленкер обчислення канандних сигналів*.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 22).

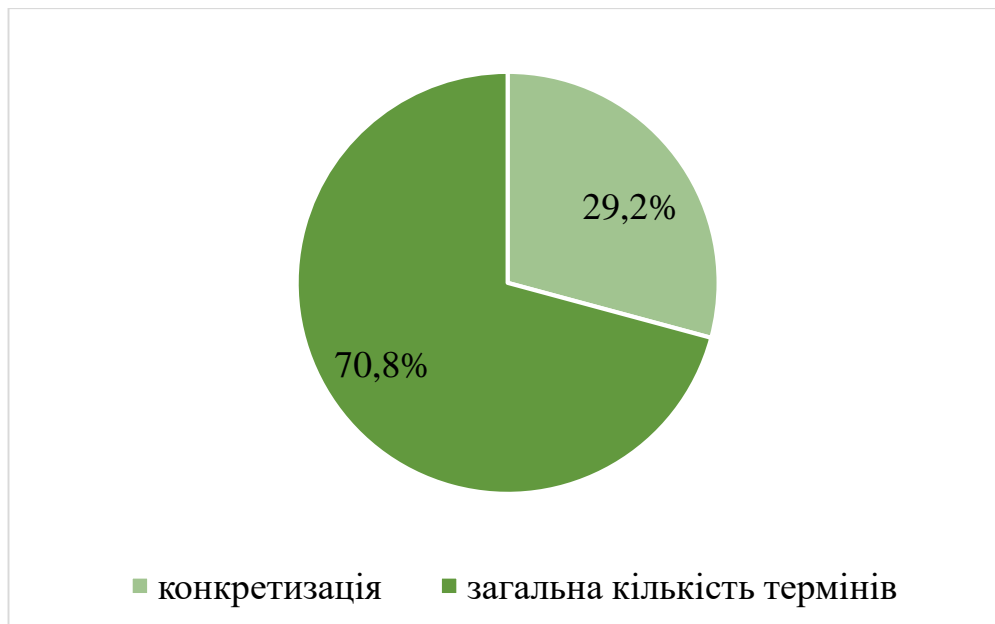

Рис. 22 Кількість відібраних термінів, перекладених способом конкретизації

Згідно з аналізом, спосіб конкретизації – заміна слова з значенням словом або словосполученням з більш вузькою семантикою, часто зустрічається при перекладі відібраних авіаційних термінів.

3.5.8. Генералізація значення як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання

Генералізація – лексико-семантична трансформація, при якій виконується заміна одиниці вихідної мови, що має більш вузьке значення, одиницею мови перекладу з більш широким значенням. Це перетворення є зворотним конкретизації. Прийомом генералізації доводиться користуватися, якщо в мові перекладу немає конкретних понять, аналогічних поняттям

вихідної мови. Цей прийом допомагає перекладачеві виходити з скрутного становища, коли він не знає позначення видового поняття мовою перекладу [25, с. 132]. Наприклад: *Robert Barnes, My fellow fine, Can you shoe this horse of mine?* – Гей, Коваль, Молодець, Захромав мій жеребець.

Дану трансформацію було застосовано для перекладу 16 термінів нашої вибірки, це 2,6% загальної кількості, а саме:

- (1) *engine mount beam* – підмоторна балка;
- (2) *micrometer thimble* – барабан лебідки;
- (3) *coupling unit*– блок зв'язку;
- (4) *swivel bolt* – відкидний болт;
- (5) *capscrew* – стяжний болт колінвала.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 23).

Рис. 23 Кількість відібраних термінів, перекладених способом генералізації

Отже, спосіб генералізації не є специфічною рисою при перекладі термінів авіаційної тематики.

3.5.9. Описовий переклад як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання

Експлікація (описовий переклад) – це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця вихідного мови замінюється словосполученням, що описує її значення, тобто, дає більш-менш повне пояснення або визначення цього значення на мові перекладу [7, с. 214].

Недоліком описового перекладу є його громіздкість і багатослівність. Тому найбільш доречно цей прийом перекладу застосовується в тих випадках, де можна обійтися порівняно коротким поясненням. Експлікація надає змісту більш конкретну по порівнянні з оригіналом форму вираження. Наприклад: *Car owners from the midway towns ran a shuttle service for parents visiting the children injured in the accident* – *Власники автівок з міст, що розташовані між цими двома пунктами, безперервно привозили і відвозили батьків, які відвідували своїх дітей, які постраждали під час аварії.*

Цю трансформацію було застосовано для перекладу 35 термінів нашої вибірки, це 5,7% загальної кількості, а саме:

- (1) *vent tank* – дренажний бак в системі надуву гідробаку;
- (2) *gyro bias drift compensation* – балансування при початковому виставленні інерціальної системи;
- (3) *walkaround oxygen cylinder* – переносний кисневий балон для використання борт провідниками;
- (4) *sea-activated cell* – батарея спрацювання під впливом морської хвилі (рятувального плоту);
- (5) *identification sleeve* – трубчаста бирка, що надягається на провід.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 24).

Рис. 24 Кількість відібраних термінів, перекладених описовим способом

За даним аналізом, описовий переклад не часто використовують при передачі еквівалента вихідної мови, що передбачає опис (пояснення) слова.

3.5.10. Заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови як спосіб перекладу термінів у сфері авіаційного обладнання

Заміна – вид перекладацької трансформації, в ході якої зміни зазнають граматичні одиниці (форми слів, частини мови, члени речення) та лексичні (лексеми).

Заміни граматичних одиниць бувають:

- 1) заміна форм слова – зміна числа у іменників, часу у дієслів;
 - 2) заміна частин мови – заміна іменника займенником і навпаки, заміна віддієслівного іменника на дієслово в особовій формі, заміна при перекладі англійської віддієслівного іменника-імені діяча (зазвичай з суфіксом *-er*) на українську особисту форму дієслова, заміна прикметника на іменник.
- Наприклад: *Спочатку він висів у кімнаті діда, але скоро дід вигнав його до нас на горище, бо шпак, навчився дразнити того* – *At first the bird hung in my*

grandfathers room, but soon he outlawed it to our attic, because it began to imitate him [20, с. 257].

Цю трансформацію було застосовано для перекладу 12 термінів нашої вибірки, це 1,9% загальної кількості, а саме:

- (1) *flag is visible* – *бленкер закрито*;
- (2) *noise abatement* – *зниження рівня шуму*;
- (3) *warning shutter* – *бленкер-шторка*.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 25).

Рис. 25 Кількість відібраних термінів, перекладених способом заміни

Отже, спосіб заміни слова на інше не характерний для термінів авіаційної сфери, бо більшість із них не вдаються граматичним змінам.

Провівши аналіз способів перекладу ми визначили кількісне та відсоткове співвідношення авіаційних термінів в кожній групі та подали отримані результати у вигляді та у вигляді діаграми (див. Рис. 26).

Рис. 26 Відсоткове співвідношення відібраних термінів

Провівши аналіз авіаційних термінів за способами перекладу, нами було виявлено, що найбільша кількість авіаційних термінів перекладено способом калькування – 187 одиниць, що складає 30,3% від загальної кількості відібраних термінів. Друге місце зайняв спосіб конкретизації, де кількість термінів становить 180, а відсоткове співвідношення становить 29,2%. До способу перестановки було знайдено терміни у кількості 131 одиниць, що складає 21,2% від усієї кількості термінів вибірки. Рідше зустрічалися спосіб додавання слова у кількості 65 одиниць, що складає 10,6%, та спосіб вилучення слова, де кількість термінів становить 45 одиниць, а це – 7,3%. Описовий спосіб перекладу має кількість 35 одиниць, що складає 5,7% усієї кількості проаналізованих термінів. Найменш вживаними виявились такі способи перекладу: генералізація у кількості 16 одиниць – 2,6%, транскрибування у кількості 15 терміна – 2,4%, спосіб заміни у кількості 12 одиниць – 1,9% та транслітерації, кількість одиниць якого складають 7 терміна – 1,1%.

Щоякнайрідше вживався спосіб антонімічного перекладу у кількості 2 терміна, а це – 0,3%.

Отже, можна зробити висновок, що спосіб антонімічного перекладу зовсім не властивий під час здійснення перекладу термінів авіаційної тематики. Але, якщо ми проведемо аналіз усіх існуючих термінів авіаційної сфери, то відсоткове співвідношення було б більшим, ніж у нашому дослідженні.

3.6. Аналіз авіаційних термінів за кількістю компонентів

Усього нами було проаналізовано 616 термінів. Згідно за кількістю структурних компонентів ми виявили:

1. Однокомпонентні терміни

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість однокомпонентних термінів – 113, це 18,3% загальної кількості, а саме:

- (1) *tank* – бак;
- (2) *retrim* – змінити балансування літака;
- (3) *shrouding* – бандажування;
- (4) *baroswitch* – барометричний контактний датчик;
- (5) *porpoise* – «козлити», підстрибувати;
- (6) *recuperator* – бак негативних перенавантажень;
- (7) *lint-free* – безворсий;
- (8) *gasoline* – пальне;
- (9) *gasolinerproof* – бензостійкий;
- (10) *tester* – блок контролю переносного типу «ТЕСТЕР»;
- (11) *spool* – бобіна;
- (12) *peen* – бойок молотка;
- (13) *half-hub* – боковина;
- (14) *punch* – бородок;
- (15) *side* – борт повітряного судна.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 27).

Рис. 27 Загальна кількість відібраних однокомпонентних термінів

Отже, однокомпонентні терміни – ті, що складаються з одного слова, яке відповідає за передачу значення. Ця група також не є достатньо чисельною. Більша кількість відібраних однокомпонентних термінів зустрічається у формі іменника.

2. Двокомпонентні терміни

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що кількість двокомпонентних термінів – 260, це 42,2% загальної кількості, а саме:

- (1) *wingtip tank* – консольний бак, що встановлений на кінці крила;
- (2) *longitudinal trim* – поздовжнє балансування;
- (3) *continuous beam* – нерозрізна балка;
- (4) *tail boom* – хвостова балка (гелікоптера);
- (5) *outer shroud* – зовнішній бандаж;
- (6) *battery cell* – банка акумулятора;

- (7) *wheel hub* – барабан колеса;
- (8) *oil splashing* – розбризкування мастила;
- (9) *altitude chamber* – барокамера;
- (10) *floated battery* – буферна батарея;
- (11) *rudder buffeting* – бафтинг руля повороту;
- (12) *ground proximity* – небезпечне зближення з землею;
- (13) *master unit* – задавальний блок;
- (14) *umbilical cable* – борткабель;
- (15) *Bowden cable* – Боуденівський трос.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 28).

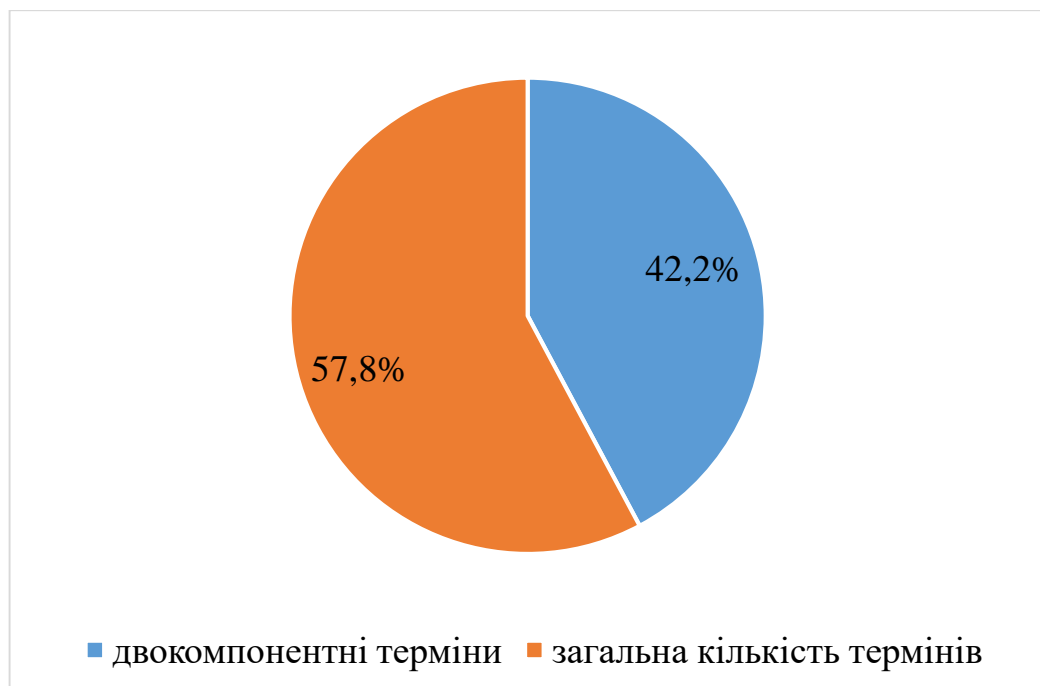

Рис. 28 Загальна кількість відібраних двокомпонентних термінів

Отже, можна зробити висновок, що більша частина відібраних авіаційних двокомпонентних термінів зустрічається у структурі *Adj+N* (прикметник + іменник) та *N+N* (іменник + іменник).

3. Багатокомпонентні терміни

Проаналізувавши відібрані терміни, ми виявили, що:

1) кількість *трикомпонентних* термінів – 166, це 26,9% загальної кількості, а саме:

- (1) *aircraft repair depot* – авіаремонтна база;
- (2) *speed test course* – мірча (мірна) база для визначення швидкості;
- (3) *fuel drain can* – бак витоку з насоса-регулятора;
- (4) *external mass balance* – зовнішнє вагове балансування;
- (5) *trim in pitch* – балансувати за тангажем;
- (6) *main longitudinal beam* – головна повздожжня балка;
- (7) *walkaround oxygen cylinder* – переносний кисневий балон для використання борт провідниками;
- (8) *control wheel rim* – баранка штурвалу;
- (9) *heading warning flag* – бленкер відмови курсової системи;
- (10) *inertial navigation unit (INU)* – інерційно-навігаційний блок з гіроплатформою;
- (11) *elevator pressure relief* – балансування літака, щоб зменшити зусилля на штурвалі керування рулем висоти;
- (12) *queue control block* – блок черговості;
- (13) *onset of buffeting* – початок бафтингу;
- (14) *fuel quantity unit* – електронний блок паливомора.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 29).

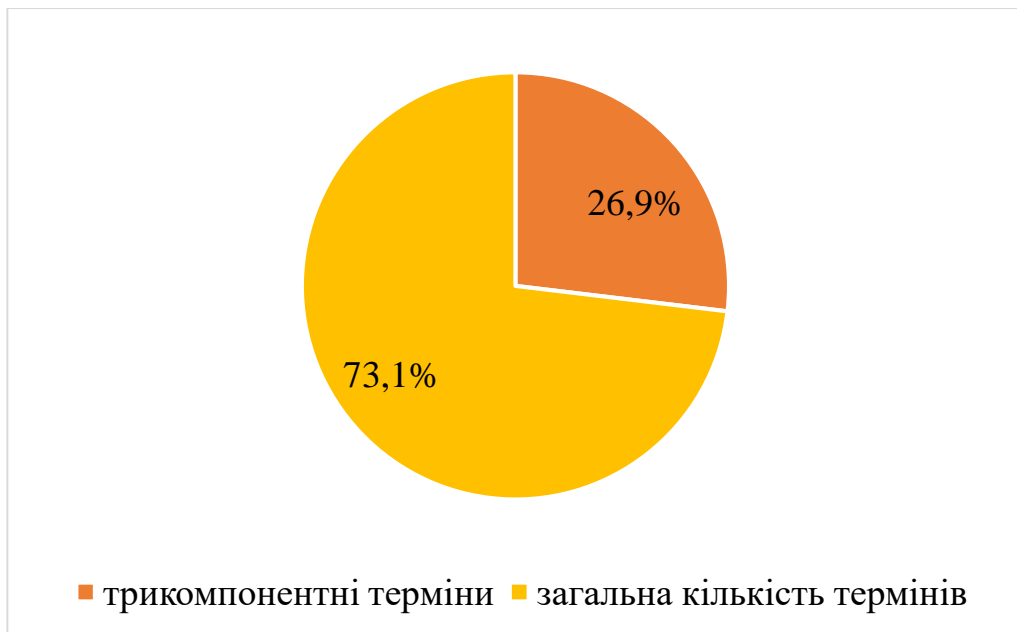

Рис. 29 Загальна кількість відібраних трикомпонентних термінів

Провівши компонентний аналіз трикомпонентних термінів, можна зробити висновок, що більшість з них мають структуру *Adj+N+N* (прикметник + іменник + іменник);

2) кількість *чотирикомпонентних* термінів – 53, це 8,6% загальної кількості, а саме:

- (1) *first fuel consumed tank* – паливний бак першої;
- (2) *gyro bias drift compensation* – балансування при початковому виставленні інерціальної системи;
- (3) *navigation equipment switching unit* – блок комутації навігаційного обладнання;
- (4) *solid state circuitry unit* – блок твердотільних електронних схем;
- (5) *aileron servo amplifier unit* – блок підсилювача сервоприводу крена.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 30).

Рис. 30 Загальна кількість відібраних чотирикомпонентних термінів

Проаналізувавши чотирикомпонентні терміни, ми дійшли до висновку, що така структура термінів рідше зустрічається в авіаційній сфері, та виявили структуру, яка була найпоширенішою – $N+N+N+N$ (іменник + іменник + іменник + іменник);

3) кількість *n*-ятикомпонентних термінів – 12, це 1,9% загальної кількості, а саме:

(1) *sand the surface with a sand paper* – чистити поверхню папіром зі скляним абразивом;

(2) *tighten the bolts alternately and evenly* – поперемінно і рівномірно затягувати болти;

(3) *landing gear ground shift interlock* – блокування положення шасі за обтисненням армостояка;

(4) *flag is out of view* – бленкер відкрито;

(5) *fill the tank to full capacity* – повністю заправити бак.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 31).

Рис. 31 Загальна кількість відібраних п'ятикомпонентних термінів

Провівши компонентний аналіз п'ятикомпонентних термінів, можна зробити висновок, що така структура не часто зустрічається у текстах авіаційної тематики, але нами була знайдена така структура терміна – $V+N(pl)+Adv+Conj+Adv$ (дієслово + іменник (мн.) + прикметник + сполучник + прикметник);

4) кількість *шестикомпонентних* термінів – 4, це 0,6% загальної кількості, а саме:

(1) *white sectors appear in flag window* – на бленкері з'являються білі сектори;

(2) *stable platform gyro bias drift compensator* – блок балансування;

(3) *plug and socket quick release unit* – легкознімний блок зі штировим роз'ємом.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 32).

Рис. 32 Загальна кількість відібраних шестикомпонентних термінів

Проаналізувавши шестикомпонентні терміни, ми дійшли до висновку, що така структура зовсім не властива для термінів авіаційної тематики. Також, було знайдено таку структуру – $N+Conj+N+Adj+N+N$ (іменник + сполучник + іменник + прикметник + іменник + іменник);

5) кількість *семикомпонентних* термінів – 4, це 0,6% загальної кількості, а саме:

(1) *trim aircraft to reduce pressure on elevator* – балансувати літак для зменшення зусилля з руля висоти;

(2) *gyro bias drift compensation along OX axis* – компенсація систематичної складової власного дрейфу гіроскопа за віссю OX;

(3) *pitch, roll and heading angular information distributor* – блок розподілу кутів (БРК) крену, курсу, тангажу інерціальної системи.

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 33).

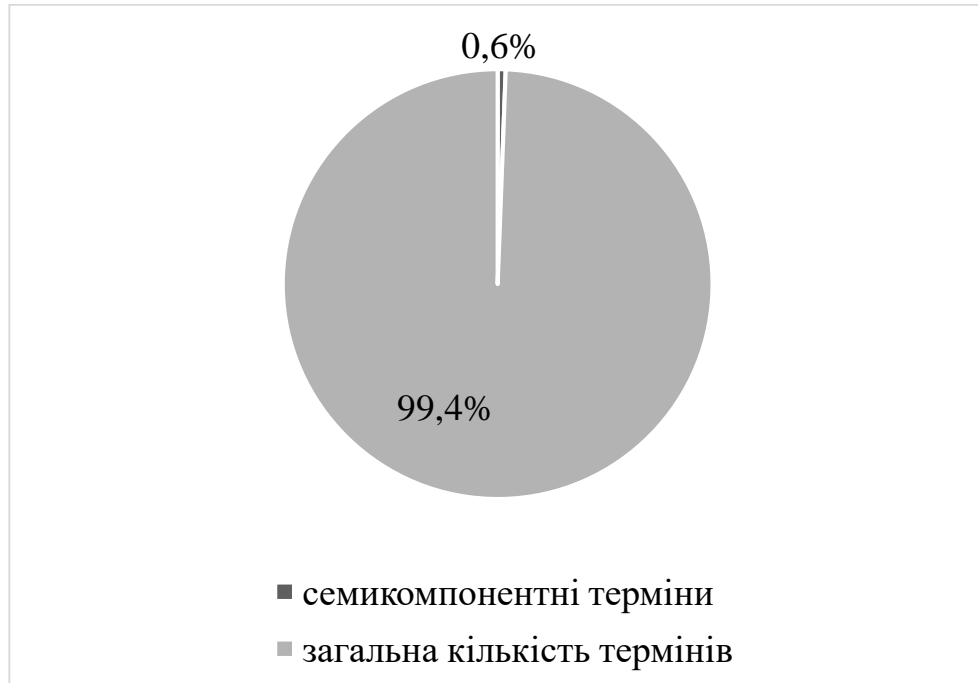

Рис. 33 Загальна кількість відібраних семикомпонентних термінів

Провівши компонентний аналіз семикомпонентних термів, можна зробити висновок, що терміни даної структури зовсім не властиві авіаційній галузі, проте, нами було виявлено таку структуру – $N+N+Conj+N+Adj+N+N$ (іменник + іменник + сполучник + іменник + прикметник + іменник + іменник);

б) кількість *восьмикомпонентних* термінів – 1, це 0,1% загальної кількості, а саме:

(1) *apply torque to the bolt with steady even pressure – рівномірно зтягувати болт.*

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 34).

Рис. 34 Загальна кількість відібраних восьмикомпонентних термінів

Проаналізувавши восьмикомпонентні терміни, ми дійшли до висновку, що дана структура не зустрічається в авіації. Також, було знайдено нестандартну структуру – $V+N+Prep+N+Prep+Adj+Adj+N$ (дієслово + іменник + прийменник + іменник + прийменник + прикметник + прикметник + іменник);

7) кількість десятикомпонентних термінів – 1, це 0,1% загальної кількості, а саме:

(1) *back off the bolt to the nearest castellation for cotter pin alignment – відпустити болт до суміщення найближчого прорізу (корончатої) гайки з отвором під шплінт.*

Повний перелік прикладів наведено у додатках (Додаток 2).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 35).

Рис. 35 Загальна кількість відібраних десятикомпонентних термінів

Провівши компонентний аналіз десятикомпонентних термів, нами було виявлено найрідшу структуру терміна – $V+N+Prep+Adv+N+Prep+N+N+N$ (дієслово + іменник + прийменник + прислівник + іменник + прийменник + іменник + іменник + іменник).

Проаналізувавши терміни за кількістю компонентів, ми визначили кількісне та відсоткове співвідношення авіаційних термінів кожної групи та подали отримані результати у вигляді у вигляді діаграми (див. Рис. 36).

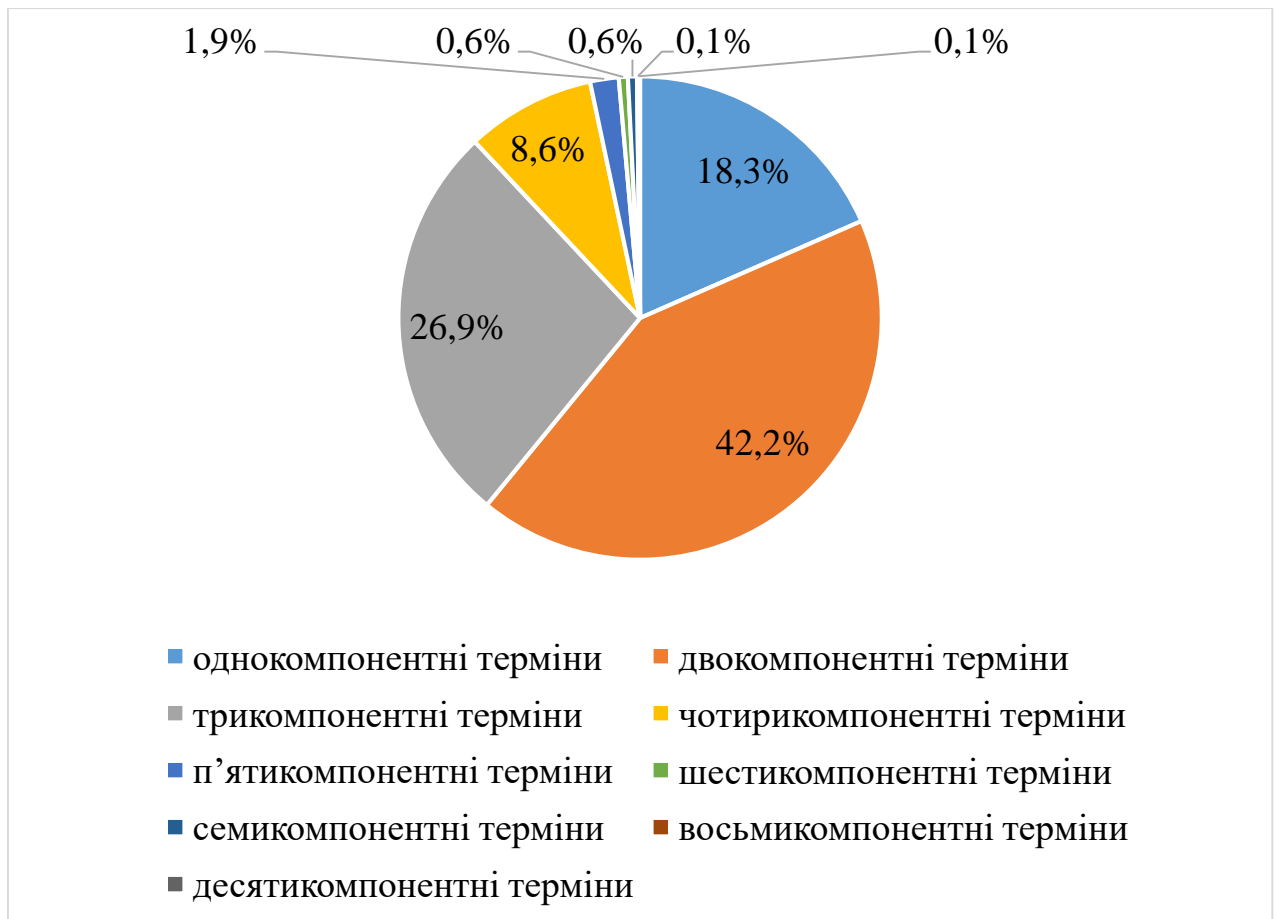

Рис. 36 Загальна кількість відібраних термінів

Згідно з компонентним аналізом ми виявили, що найбільша кількість авіаційних термінів міститься у двокомпонентних термінах, кількість яких становить 260 термінів, де їх відсоткове співвідношення складає 42,2% від загальної кількості відібраних термінів. Друге місце зайняли трикомпонентні терміни, кількість яких становить 166 термінів, а відсоткове співвідношення складає 26,9% від загальної кількості відібраних термінів. На третьому місці опинилися однокомпонентні терміни, кількість яких становить 113 термінів, а відсоткове співвідношення складає 18,3 % від загальної кількості відібраних термінів. Найменшу кількість мали терміни з багатокомпонентною структурою, а саме: чотирикомпонентні терміни, кількість яких становить 53, де їх відсоткове співвідношення – 8,6%; п'ятикомпонентні терміни в кількості 12 з відсотковим співвідношенням 1,9%; шести- та семикомпонентні терміни, кількість яких складає по 4 терміна кожен, а відсоткове співвідношення – по

0,6%; восьми- та десятикомпонентні терміни – щонайрідші компонентні групи, які ми виявили у ході нашого дослідження – становлять по 1 терміну кожен, і їх відсоткове співвідношення складає 0,1%.

3.7. Проблема російсько-українського перекладу відібраних термінів із подальшим перекладом на англійську мову

Українська науково-технічна інтелігенція багато років користується російською мовою, і саме це призвело до невизначених відмінностей російських і українських слів і їх словотворчих частин (морфем). Проблема, пов'язана зі значенням і будовою термінів, виникла через близьку схожість мов: велика кількість спільних за походженням українських і російських морфем зазнала певних семантичних змін, які не завжди відчуються тими, хто вільно володіє обома мовами; позначаються і міжмовні асоціації, що виникають на рівні морфем, а також незнання словотвірних особливостей української мови.

Щоб вирішити проблеми перш за все треба подивитися в словник. Але, на жаль, наші словники ще недосконалі: вони подають кілька варіантів перекладу терміна, не підказують, якому з них в кожному конкретному випадку віддати перевагу. А тому, варто хоч трохи орієнтуватися в основних словотворчих засадах української мови в цілому і в термінології зокрема.

Для пошуку відповідників авіаційних термінів, нами було використано такі словники (див. Додаток 3):

1. Російсько-український авіаційний словник (під ред. Г. О. Кривова), де представлена технічна термінологія, яка широко використовується у машинобудуванні в галузі розробки, проектування, виготовлення та експлуатації виробів авіаційної і ракетної техніки, а також на підприємствах та в установах Мінмашпрому України.

2. Російсько-український словник авіаційних термінів: У 2 томах (Кириченко Н. М., Лобода В. В). Даний словник містить близько 80 тисяч

сучасних російських термінів і термінологічних сполучень та їх українських відповідників з усіх розділів теорії й практики цивільної авіації, а також суміжних і пов'язаних з ними галузей науки й техніки (льотна справа, технічна гідро-, газо- і термодинаміка, технічна експлуатація й ремонт літальних апаратів та ін.).

3. Большой русско-украинский политехнический словарь около 160 тис. слов и словосочетаний (А. С. Благовещенский, С. А. Лунев). Словник містить близько 160 тисяч слів та термінологічних сполучень та розрахований на широке коло читачів наукових працівників, інженерів, техніків, перекладачів науково-технічної літератури, викладачів, студентів вищих та середніх спеціальних навчальних закладів, шкіл, коледжів та ліцеїв.

4. Словари и энциклопедии на «Академике» (<https://dic.academic.ru/>) – інтернет-сервіс для пошуку інформації за базою словників, енциклопедій, книжкових магазинів і фільмів. Даний сервіс містить безліч словників – від загальних до вузькоспеціалізованих.

5. Електроний словник АBBYY Lingvo x5 – має 86 загальнолексичних, тлумачних і тематичних словників для англійської, української та російської мов.

Після пошуку слів нами була створена таблиця, де вказано використані словники та загальна кількість знайдених слів у даних словниках (див. Табл. 3).

Таблиця 3

Кількість слів знайдених у словниках та їх відсоткове співвідношення

Словник	Кількість слів	%
Словник Г. О. Кривова	79	12,8%
Словник Н. М. Кириченко	177	28,7%
Словник О. С. Благовещенского / С. А. Лунева	120	19,5%

Словник	Кількість слів	%
https://dic.academic.ru	376	61%
Електроний словник АBBYY Lingvo x5	148	24%
Форум	63	10,2%
Усього слів	616	100%

Отже, розглянувши таблицю, можна зробити висновок, що більшу кількість слів було знайдено на інтернет-сервісі для пошуку інформації за базою словників – [https://dic.academic.ru/](https://dic.academic.ru), це пояснюється тим, що даний сайт містить безліч словників від загальних до вузькогалузевих.

Переклавши авіаційні терміни, ми зіштовхнулися зі складнощами перекладу з російської на українську та з англійської на українську, кількість яких становить 27, а це – 4,4% від загальної кількості відібраних термінів.

1. Проблема російсько-українського перекладу авіаційних термінів

а) Переклад прийменника *при* та *для*:

- (1) *багаж «при себе» (вариант загрузки) – багаж «з собою»;*
- (2) *балансировка при начальной выставке инерциальной системы – балансування, коли виставляється початкова інерціальна система;*
- (3) *близость к земле (при снижении) – наближення до землі (якщо відбувається зниження);*
- (4) *балансировка для снятия (уменьшения) усилий на штурвале управления РВ – балансування літака, щоб зменшити зусилля на штурвалі керування рулем висоти;*
- (5) *переносной кислородный баллон, для оказания первой помощи пассажирам – переносний кисневий балон, щоб надати пасажиром першу допомогу.*

У даних термінах переставлений російський виклад конструкції з віддієслівними іменниками: «для пояснения», «при наличии», «по рассмотрению». Розглянемо дану конструкцію українською мову. Наприклад: *при описании – описуючи, при определении – визначаючи, при наличии – коли (якщо) є, при отсутствии – коли (якщо) немає, при необходимости – коли (якщо) треба; для пояснения – щоб з'ясувати; для обеспечения – щоб забезпечити; для описания – щоб описати;*

б) Переклад прикметників:

(1) *дренажный бак утечек из насоса-регулятора – дренажний бак витоку з насоса-регулятора;*

(2) *консольный бак на законцовке крыла – консольний бак, що встановлений на кінці крила;*

(3) *подфюзеляжный бак – підфюзеляжний бак;*

(4) *предрасходный топливный бак – передвитратний паливний бак;*

(5) *специальный расходный бак – спеціальний витратний бак;*

(6) *биение боковой поверхности – биття бічної поверхні.*

Також, нами було вжито правило написання російськомовних прикметників з -ем-, -ющ- та -нн- та їх заміна (-ем- на -ува- (-ва-) + -н; -ющ- на -юч-; та -нн- на -н-):

(1) *приемный бак канализационной системы – приймальний бак каналізаційної системи;*

(2) *сбрасываемый принудительно бак – примусово скидний бак;*

(3) *батарея срабатывающая под воздействием морской воды (спасательного плота) – батарея працююча під впливом морської хвилі (рятувального плоту);*

(4) *блок дистанционной (дискретной) коррекции (БДК) – блок дистанційної (дискретної) корекції (БДК);*

(5) *болт с шестигранной головкой – болт з шестигранною головкою;*

(6) *болт работающий на растяжение (или на срез) – болт працюючий на розтягування (або зріз);*

(7) бирка *одеваемая* на провод (в виде трубочки) – трубчаста бирка, *надагвана* на провід;

в) Переклад віддієслівних іменників:

(1) *перезаливка бака* – *перезаливання баку*.

Якщо треба утворити віддієслівний іменник на позначення процесу, використовують спеціальні суфікси *-енн-*, *-анн-*, *-інн-*. Ці суфікси і передають значення процесуальності. Суфікс *-к-* традиційно вживається на позначення предметів;

г) Переклад прийменника *из*:

(1) *расходовать из бака* – *витрачати паливо з баку*

(2) *сливать масло (топливо) из бака* – *зливати/злити мастило (паливо) з баку*.

При перекладі з російської на українську прийменник *из* замінюється на *з*.

д) Переклад прийменника *по*:

(1) *балансировать по тангажу* – *балансувати за тангажем*;

(2) *по левому борту* – *за лівим бортом*.

Особливої уваги заслуговують конструкції з прийменником «*по*». Більшості російських словосполучень із цим прийменником в українській мові відповідають конструкції з іншими прийменниками або без прийменників:

по – по: по два в каждом ряду – по два (по двоє) в каждом ряду (ряді); по очереди – по черзі;

по – за: вычислить по формуле – обчислити за формулою; по данным анализа – за даними аналізу; сравнение по показателям – порівняння за показниками;

по – з: исследования по теплотехнике – дослідження з теплотехніки; знать по опыту – знати з досвіду; по той причине – з тієї причини;

по – на: по виду – на вигляд; по требованию – на вимогу; по заказу – на замовлення;

по – у (в): по всем направлениям – в усіх напрямках; по определенным периодам – у певні періоди; по – через: по недоразумению – через непорозуміння;

по – після: по окончании школы – після закінчення школи, по прибытии поезда – після прибуття поїзда;

по – під: не по силам – не під силу;

по – до: по март включительно – до березня включно;

по – безприйменникова конструкція: по целым дням – цілими днями; отличный по качеству – відмінної якості;

е) Переклад прийменника *с* та *со*:

(1) бирка *с* кодом – бирка *з* кодом;

(2) инерциально-навигационный блок (*с* гиросплатформой) – інерційно-навігаційний блок *з* гіроплатформою;

(3) защищать поверхность бумагой *со* стеклянным абразивом – чистити поверхню папіром *із* скляним абразивом.

Якщо ви перекладаєте з російської на українську, достатньо запам'ятати просте правило, що *с* замінюється на *з*, а *со* на *із* (*з*);

ж) Переклад прийменника *от*:

(1) бленкер отклонения *от* заданной скорости – бленкер відхилення *від* заданої швидкості.

Правило перекладу прийменника *от*, також, просте, *от* при перекладі на українську замінюється на *від*.

Повний перелік перекладів термінів наведено у додатках (Додаток 3).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 37).

Рис. 37 Відсоткове співвідношення загальної кількості термінів перекладених з російської на українську

Судячи з даними аналізу, можна зробити висновок, що переклад прикметників з суфіксами *-ем-*, *-ющ-* та *-нн-* та їх заміна на (*-ем-* на *-ува-* (*-ва-*) + *-н*; *-ющ-* на *-юч-*; та *-нн-* на *-н-*) грають важливу роль при перекладі з російської на українську.

2. Проблема англійсько-українського перекладу авіаційних термінів

Переклавши авіаційні терміни з англійської на українську, ми мали проблему щодо перекладу термінів, які не були надані у словниках. Тому, нам потрібно звернути увагу на правило, яке запропонував А. С. Д'яков, яке наголошує, що нові терміни можуть утворюватися трьома основними способами [13, с. 105]:

1) використання внутрішніх ресурсів мови: утворення похідних слів; надання наявним словам нових значень; складання основ; укладання словосполучень;

2) пряме запозичення терміноелементів: повне запозичення (внутрішня форма разом із зовнішньою формою); неповне запозичення (тільки внутрішня форма);

3) вигадкування штучних слів.

Розглянемо шляхи творення нових термінів, які утворилися, при перекладі українською мовою. Кількість одиниць – 46 термін, це – 7,5% загальної кількості:

а) запозичення греко-латинських афіксів гідро- та пряме запозичення:

(1) *nose wheel steering cylinder* – гідроциліндр керування поворотом переднього колеса;

(2) *hydraulic actuator / damper* – гідравлічний амортизатор;

(3) *safe bomb* – бомба, що встановлена на невибух;

(4) *bolt carrying tensile (or shear) stress* – болт працюючий на розтягування (або зріз);

б) складання основ:

(5) *self-locking / quick-release / bolt* – самоконтрувальний морський болт;

(6) *salvo-train bombing* – серійно-прицільне бомбометання;

(7) *definite-purpose unit* – функціонально-закінчений блок;

(8) *aircraft electrical power* – бортмережа;

(9) *cabin attendant seat* – місце бортпровідника;

(10) *single-strut biplane* – одностояковий біплан;

в) утворення похідних слів:

(11) *reciprocating-type actuator* – привідний механізм поступального типу;

(12) *sand the surface with a sand paper* – чистити поверхню папером зі скляним абразивом;

г) називання за схожістю ознак та функцій:

(13) *bead ledge of the wheel* – борт для виступу покриття у колесі;

(14) *capacitor paper* – конденсаторний папір;

(15) *towing by tow cables* – буксування тросами на м'якому зчепі;

(16) *towing by towbar* – буксування тросами на жорсткому зчепі;

(17) *(propeller) pressure face* – черевце лопаті гвинта;

(18) *protected recorder unit* – броньовий контейнер збору звукової інформації;

(19) *pull control wheel* – брати штурвал до себе;

(20) *landing gear ground shift interlock* – блокування положення шасі за обтисненням армостояку;

(21) *ground shift mechanism* – механізм блокування положення шасі за обтисненням армостояку;

(22) *attaching /attach/ bolt* – болт кріплення;

(23) *fingertight bolt* – затяжний болт (від руки);

(24) *wheel hub integral flange* – незнімний борт колеса барабану;

(25) *cabin attendant station* – робоче місце бортпроводника;

(26) *discharge pressure overboard* – скинути тиск за борт;

(27) *signal conditioning and monitor unit* – блок формування сигналів та контролю;

(28) *stripped warning flag* – смугастий бленкер;

д) надання словам нових значень:

(29) *boardable* – бути готовим приймати пасажирів на борт;

(30) *interlock associated with* – блокування за ... ;

(31) *roll (pitch, yaw) channel amplifier unit* – підсилювальний блок крену (тангажу, ристання);

е) уточнення значення:

(32) *(second, first) fuel consumed tank* – паливний бак (першої, другої черги);

(33) *pressurize the tank* – нагнітати бак (підвищувати тиск);

(34) *elevator pressure relief trim(ing)* – балансування літака для зменшення зусилля на штурвалі керування рулем висоти;

(35) *gyro bias drift compensation along OX axis* – балансування за вісю OX (компенсація систематичної складової власного дрейфу гіроскопа за вісю OX);

- (36) *rotor all-over balancing* – балансування ротора методом колового обходу;
- (37) *liquid oxygen bottle* – балон для рідкого кисню;
- (38) *vent tank* – дренажний бачок (для повідомлень з атмосферою);
- (39) *fuel drain tank /can/* – дренажний бачок паливної системи двигуна;
- (40) *drain tank* – зливний бачок;
- (41) *cantilever* – невідкисний;
- (42) *warning flag window (cutout)* – віконце бленкера;
- (43) *fail flag / shutter* – шторка бленкера;
- (44) *crosstrack deviation (warning) flag* – бленкер бічного відхилення;
- (45) *COMPUTER flag* – бленкер обчислення командних сигналів;
- (46) *LOC-VOR flag* – бленкер курсу "К".

Повний перелік перекладів термінів наведено у додатках (Додаток 3).

Після цього ми визначили відсоткове співвідношення авіаційних термінів цієї групи до загальної кількості всіх термінів та подали отримані результати у вигляді діаграми (див. Рис. 38).

Рис. 38 Відсоткове співвідношення загальної кількості термінів перекладених з англійської на українську

Згідно з даними аналізу, можна зробити висновок, що більша частина новоутворених термінів відносяться до групи «називання за схожістю ознак та функцій», це пов'язано з тим, що терміни, які утворені шляхом надання наявному слову нового значення, втрачають зв'язок зі словами, від яких ці терміни пішли, адже технічний зміст загальноприйнятого слова набуває ще більш вузького (спеціального) значення, відходячи, таким чином, від свого первинного джерела.

ВИСНОВКИ до РОЗДІЛУ 3

У даній роботі була досліджена авіаційна термінологія англійської мови як концептуальна система, в якій сформувалися різні напрями, і відіграли важливу роль у становленні базової термінології даної галузі знання.

Спочатку перед нами постало завдання розглянути характеристики і дослідити англійську авіаційну термінологію, відібрану з словника Г. І. Афанасьєва *«Російсько-англійська збірка авіаційно-технічних термінів»* у кількості 616 термінів, дослідити основні структурні та перекладні особливості відібраних авіаційних термінів. Наступний етап – проаналізувати складні труднощі перекладу безеквівалентної лексики і запропонувати способи її перекладу.

Таким чином, в роботі при перекладі наукового тексту авіаційної тематики використовувалися наступні способи перекладу: калькування, додавання слова, вилучення, перестановка, транскрибування, транслітерація, антонімічний переклад, конкретизація, генералізація, описовий переклад, заміна.

Проаналізувавши способи перекладу термінів словника Г. І. Афанасьєва *«Російсько-англійська збірка авіаційно-технічних термінів»*, було виявлено, що поширеними способами перекладу в англійській мові є калькування – 30,3%, конкретизація – 29,2% та спосіб трансформації – перестановка – 21,2% відповідно.

Також, нами було проведено компонентний аналіз, з якого ми виявили, що більшу кількість відібраних термінів складають двокомпонентні терміни – 42,2%, та характерні для авіаційної галузі трикомпонентні терміни – 26,9%. Даний вид являє собою особливо складну категорію для перекладу і досить часто зустрічається в текстах досліджуваної тематики. Але, незважаючи на це, вони дуже зручні для використання фахівцями різних сфер, так як включають в себе об'єднання декількох понять, що призводить до більш конкретної семантики терміна.

У свою чергу, ми дослідили способи творення слів, та вияснили, що найбільш поширеними способами творення слів є безафіксий – 53% та суфіксальний – 32,7%. Також, було проаналізовано й інші способи творення слова: основоскладання, словоскладання та абрєвіація, де ми дослідили, що спосіб словоскладання грає важливу роль при утворені дво- та багатоконпонентних термінів авіаційної галузі. У другу чергу, нами було проаналізовано основні проблеми при перекладі на з російської на українську, а саме: переклад прийменників місця, віддієслівних іменників та прикметників. У третю чергу, ми дослідили терміни, значення яких не було надано при перекладі з англійської на українську в зазначених словниках та згідно до вимог термінотворення, що запропоновані А. С. Д'яковим, надали авіаційним термінам нового значення. Також, за відсотковим співвідношенням було виявлено, що за складнощами перекладу з російської на українську мову кількість термінів склало – 27, а це – 4,4% від загальної кількості, проте складнощі перекладу з англійської на українську мову становить – 46 терміна, де відсоткове співвідношення – 7,5%.

РОЗДІЛ 4. Проблеми укладання українсько-російсько-англійського словника з авіаційної галузі

Сучасна лексикографія істотно розширила і посилила свій інструментарій комп'ютерними технологіями створення і експлуатації словників. Цей напрямок прикладної лінгвістики отримало назву комп'ютерної лексикографії. Спеціальні програми – бази даних, комп'ютерні картотеки, програми обробки тексту – дозволяють в автоматичному режимі формувати словникові статті, зберігати словникову інформацію і обробляти її. Безліч різних комп'ютерних лексикографічних програм можна розділити на дві великі групи: програми підтримки лексикографічних робіт і автоматичні словники різних типів, що включають лексикографічні бази даних.

Таким чином, сучасна лексикографія неможлива без широкої комп'ютеризації. Поступово традиційні методи замінюються комп'ютерною обробкою лексикографічних даних. Крім очевидної економії часу, інтелектуальних ресурсів і мн. це дає можливість підтримувати точність і ретельність контролю лексикографічного процесу, оперативно виправляти допущені, раніше не помічені помилки, створювати нові лексикографічні комплекси.

Основні протиріччя відбуваються сьогодні навколо того, чи можна розглядати в якості електронного словника звичайний текстовий словник, перекладений на електронний носій, або це все-таки повинен бути особливий лексикографічний продукт, що розширює можливості свого використання завдяки особливим платформ і програмам.

Проте, наша робота, полягає у створенні друкованого словника, та виявлені основних програм створення таких типів словників. Найбільш вдалою програмою для створення словників є *Microsoft Word*.

4.1. Програмне середовище MS Word його основні функції

Microsoft Word – програма, призначена для роботи з текстовими документами. Функції *Word* дозволяє створювати складні документи і надавати до них доступ за допомогою мережі Інтернет для спільного перегляду і редагування.

У *Microsoft Word* міститься велика кількість встановлених шаблонів, використання яких спрощує роботу з документами і економить час.

Основні можливості *Microsoft Word*:

- 1) створення, редагування та перегляд текстових документів;
- 2) спільна робота над проектами через мережу інтернет;
- 3) автоматична перевірка граматичних помилок;
- 4) підтримка рукописного введення на сенсорних екранах, в тому числі і формул;
- 5) великий вибір шрифтів і стилів форматування тексту;
- 6) можливість установки паролів на документи;
- 7) режим читання з відображенням тексту на весь екран;
- 8) зручне масштабування зображень, діаграм та інших графічних елементів;
- 9) вставка об'єктів, включаючи відеоролики, в документ прямо з мережі;
- 10) налаштування автокоректування часто повторюваних помилок;
- 11) можливість повноцінного вбудовування векторної графіки в документи.

Програма автоматично зберігає всі випадково закриті документи локально. При спільному редагуванні реалізовано візуальне відображення всіх, хто вносить правки в документ в даний момент. Є можливість вести обговорення в запропонованих правках і виносках.

Microsoft Word підтримує повноцінну роботу з документами у форматі PDF, включаючи абзаци, таблиці і списки. Інтерфейс програми повністю доступний українською мовою.

Розглянемо головні функції програми (див. Рис. 39):

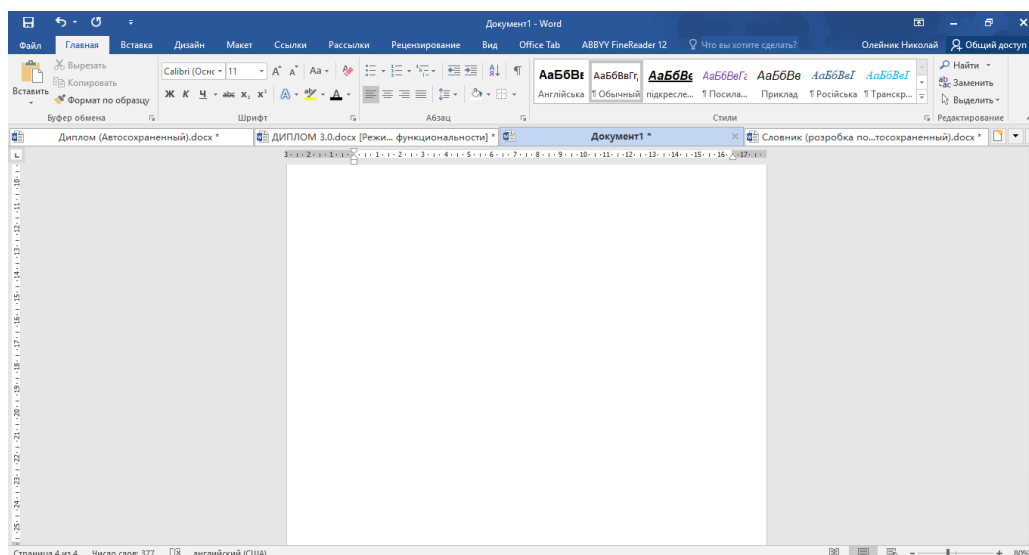

Рис. 39 Робоче поле програми MS Word

На вкладці «Головна» розміщені такі функції: змінити шрифт тексту, колір тексту, розмір тексту, стиль тексту, зробити маркерування, вирівняти текст (див. Рис. 40).

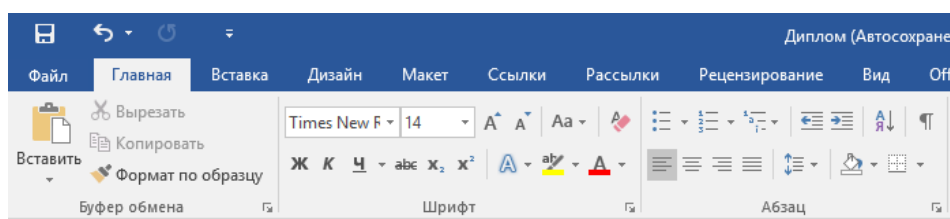

Рис. 40 Вкладка «Головна»

На вкладці «Вставка» розміщені такі додаткові функції: вставити таблицю, обрати малюнок, фігуру, об'єкт у *SmartArt* або діаграму (див. Рис. 41).

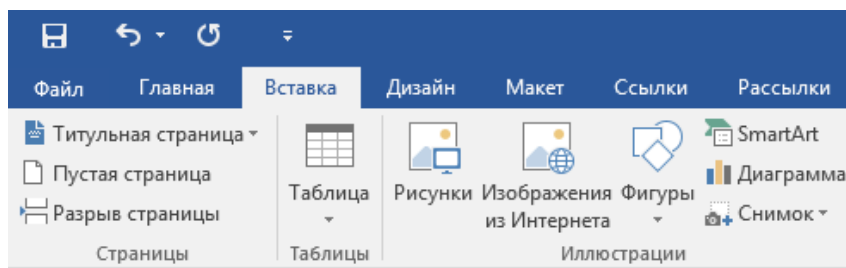

Рис. 41 Вкладка «Вставка»

На вкладці «Макет» (див. Рис. 42) розташовані такі функції: змінити розмір поля, змінити орієнтацію сторінки (книжна, альбомна), вибрати розмір сторінки, додати або видалити колонки, задати положення об'єкта та ін.

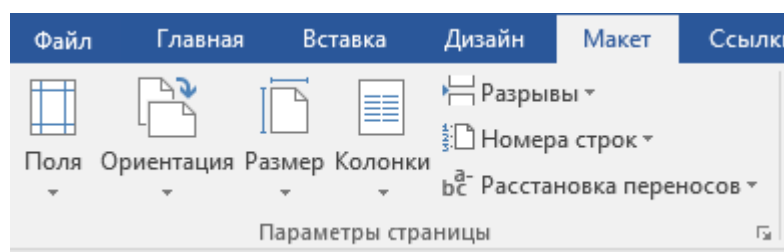

Рис. 42 Вкладка «Макет»

Отже, можна зробити висновок, що програма *Microsoft Word* дозволяє виконувати множинну кількість операцій, таких як: формування таблиць, виконання розрахунків в них, побудова діаграм, малювання, створення спеціальних текстових ефектів, запис формул, та друкувати документів у форматі “.docx” та “.pdf”.

4.2. Етапи створення словника у програмному середовищі Microsoft Word

У першу чергу, ми ознайомилися з основними функціями програмного середовища *Microsoft Word*, у якій буде укладений нами українсько-російсько-англійський тримовний словник.

По-друге, нами було відібрано терміни із словника Г. І. Афанасьєва «Російсько-англійська збірка авіаційно-технічних термінів». Для зручності

роботи у програмі, ми використали таблицю у вкладці «Вставка» – «Таблиця» – «Вставити таблицю» і обрали кількість стовпців та рядків, натиснули «ОК». Заповнили таблицю відібраними термінами (див. Рис. 43).

№	Рос	Англ
1.	багаж	<u>baggage</u>
2.	~"при себе" (вариант загрузки)	<u>carry-on baggage</u>
3.	~ ручной	<u>hand baggage</u>
4.	~грузить (загружать) Б.	<u>load the baggage</u>
5.	багажник	<u>baggage compartment /hold/</u>
6.	~ "багаж при себе"	<u>carry-on baggage compartment</u>
7.	~ автомобиля	<u>(car) boot</u>
8.	~ задний	<u>rear /aft/ baggage</u>

Рис. 43 Відібрані терміни зі словника

Далі нами була створена загальна таблиця, де вказано термін, його переклад російською та українською мовами та з яких словників було вилучено термін (див. Рис. 44).

№	Терміни російською мовою	Терміни англійською мовою	Словник Г. О. Кирова	Словник Н. М. Кириченко	Словник О. С. Благовещенського / С. А. Лунова	https://dic.academic.ru/	Електронний словник АБВУ Lingvo x5	Формум	Свій варіант
1.									
2.									
3.									
4.									
5.									
6.									
7.									
8.									
9.									

Рис. 44 Таблиця для введення даних

Наступний крок, який був здійснений – заповнення таблиці відповідними даними (див. Рис. 45).

№	Термін російською мовою	Термін англійською мовою	Словник Г. О. Кирова	Словник Н. М. Кириченко	Словник О. С. Благоченко / С. А. Лунева	https://dic.academic.ru/	Електронний словник АBBYU Lingvo x5	Форум	Свій варіант
1.	багаж	baggage	багаж	багаж	багаж	багаж	багаж	багаж	багаж
2.	~"при собі" (варіант загрузки)	carry-on baggage				багаж при собі	ручний багаж	багаж при собі	багаж "з собою"
3.	~ ручної	hand baggage		ручний багаж		ручна поклажа	ручна поклажа	ручна поклажа	ручна поклажа
4.	~ грузить (загрузать) Б.	load the baggage						завантажувати багаж	завантажувати багаж
5.	багажник	baggage compartment /hold/		багажник	багажник	багажник	багажник	багажник	багажник
6.	~ "багаж при собі"	carry-on baggage compartment							багажник «багаж з собою»

Рис. 45 Таблиця даних

Для того, щоб виділити слова словника, нам необхідно було змінити / створити стиль шрифту тексту. На вкладці «Головна» вибрали «Стилі» – «Додаткові параметри» – «Створити стиль» (див. Рис. 46).

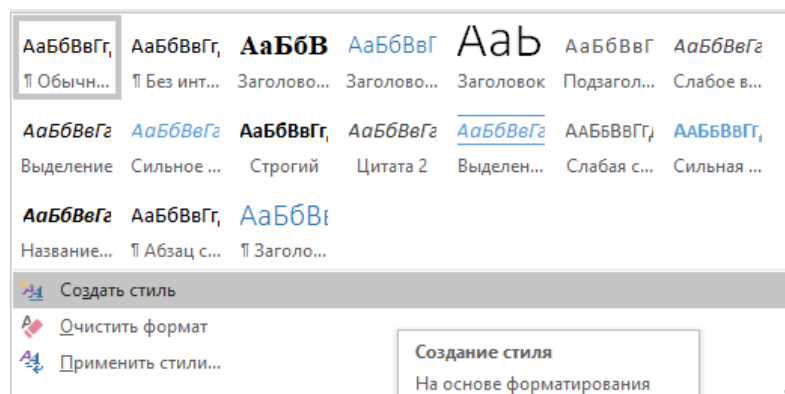

Рис. 46 Етап створення стилю шрифту

Наступним кроком був вибір параметрів стилю, а саме: назва, шрифт, розмір шрифту, виділення, підкреслення, абзац (див. Рис. 47)

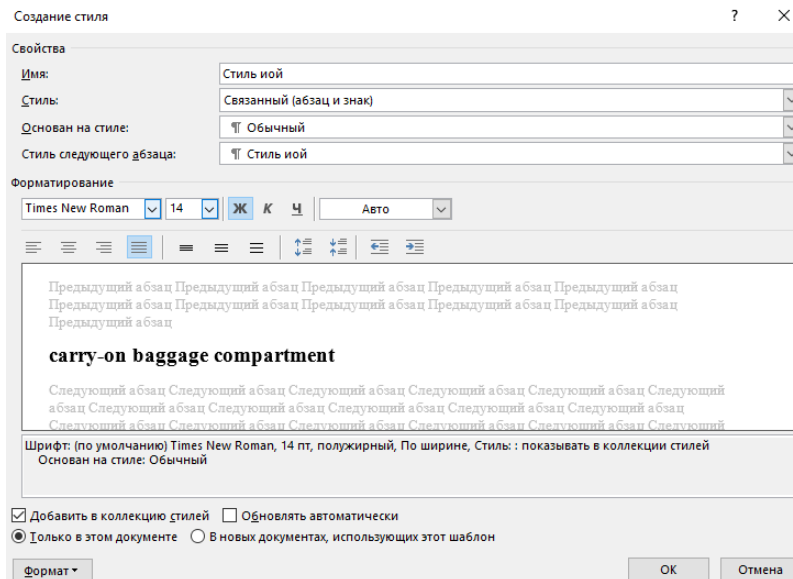

Рис. 47 Налаштування стилю штифту

Далі ми заповнили таблицю створеними стилями (див. Рис. 48).

Ба

багаж	<i>baggage</i>	багаж
~"при себе" (вариант загрузки)	<i>carry-on baggage</i>	багаж "з собою"
~ ручной	<i>hand baggage</i>	ручна поклажа
~ грузить (загружать) Б.	<i>load the baggage</i>	завантажувати багаж
багажник	<i>baggage compartment /hold/</i>	багажник
~ "багаж при себе"	<i>carry-on baggage compartment</i>	багажник «багаж з собою»
~ автомобиля	<i>(car) boot</i>	багажник автомашини
~ задний	<i>rear /aft/ baggage</i>	задній багажний відсік
~ передний	<i>forward /front/ baggage</i>	передній багажний відсік
~ средний	<i>middle /mid/ baggage</i>	середній багажний відсік
БАЗА, авиаремонтная (АРБ)	<i>aircraft repair depot</i>	авіаремонтна база

Рис. 48 Таблица заповнена надписами і стилями

У властивостях таблиці вибираємо «Границі» та натискаємо «Немає границь» (див. Рис. 49)

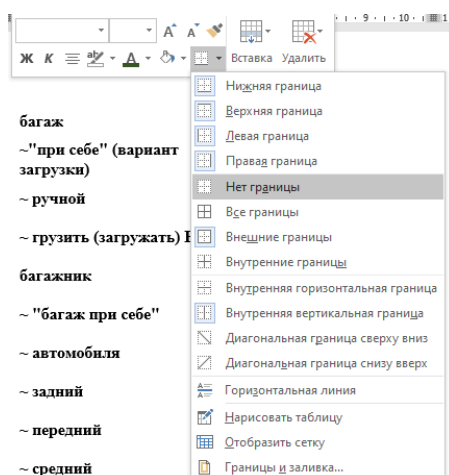

Рис. 49 Форматування таблиці без границі
Маємо такий остаточний вигляд словника (див. Рис. 50).

БАГАЖ		
Українською мовою	Російською мовою	Англійською мовою
БАГАЖ	<i>багаж</i>	<i>baggage</i>
~ "з собою"	<i>багаж "при себе" (вариант загрузки)</i>	<i>carry-on baggage</i>
~ завантажувати багаж	<i>грузить (загружать)</i>	<i>load the baggage</i>
~ ручна поклажа	<i>ручной багаж</i>	<i>hand baggage</i>
БАГАЖНИК	<i>багажник</i>	<i>baggage compartment /hold/</i>
~ «багаж з собою»	<i>багаж "багаж при себе"</i>	<i>carry-on baggage compartment</i>
~ автомашини	<i>багаж автомобиля</i>	<i>(car) boot</i>
~ задній (відсік)	<i>задний багаж</i>	<i>rear /aft/ baggage</i>
~ передній (відсік)	<i>передний багаж</i>	<i>forward /front/ baggage</i>
~ середній (відсік)	<i>средний багаж</i>	<i>middle /mid/ baggage</i>
БАЗА, авіаремонтна	<i>авиаремонтная база (АРБ)</i>	<i>aircraft repair depot</i>
~ авіаційно-технічна, АТБ	<i>авиационная техническая база (АТБ)</i>	<i>(aircraft) maintenance depot /base, station/</i>

Рис. 50 Остаточний вигляд словника

Приклад готового словника наведені у додатках (Додаток 4).

Отже, нами було створено словник, де слова були відібрані зі словника Г. І. Афанасьєва «Російсько-англійська збірка авіаційно-технічних термінів».

Створення словника зумовлене завданнями модернізації вищої освіти: необхідністю забезпечення уніфікації та стандартизації української та міжнародної термінології в освітніх процесах, оволодіння сучасною науково-технічною термінологією студентами та фахівцями, розповсюдженням міжнародних та міжгалузевих контактів і взаємодій. Даний словник розрахований на студентів, інженерно-технічних працівників авіаційної сфери та викладачів, які працюють з навчальною та науково-технічною літературою.

ВИСНОВКИ до РОЗДІЛУ 4

Розвиток лексикографії як науки, насамперед, тісно пов'язаний з необхідністю обміну досвідом між країнами, культурами і цивілізаціями для налагодження між ними економічних, торговельних, культурних, а також дипломатичних відносин. Така необхідність, у свою чергу, стала передумовою вивчення іноземних мов, що не представлялося можливим без допомоги відповідних словників.

Затребуваність в словниках з'явилась я разом з необхідністю міжкультурної комунікації, яка налічує багатовікову історію. Практика складання словників бере свої витoki з давніх часів і триває донині, удосконалюючись з розвитком інформаційних технологій. На сьогодні виділяють два типи словників: електронний та друкований. Найбільш зручним у використанні є електронний словник, який має більшу кількість сучасних програм для їх створення, а ніж друкований словник.

Отже, нами було розглянуто програму *Microsoft Word*, де ми виявили, що дане програмне середовище має безліч функцій роботи з текстами, таблицями, які необхідні для створення таких типів словників.

Microsoft Word – прикладна програма професійного рівня, призначена для обробки текстових документів. Входить до складу офісного пакету від компанії *Microsoft*, відрізняється зручним інтерфейсом і багатим набором інструментів для взаємодії з текстом, графікою і об'єктами, а також можливістю друкувати документи.

ВИСНОВКИ

Вивчення мов є невід'ємною частиною професійної діяльності людини. У зв'язку зі зростаючим потоком інформації, що дозволяє прискорити обмін даними між представниками різних мовних систем, мав місце бурхливий розвиток технологій в такій науково-технічній сфері, як авіація. З'явилася велика кількість нових винаходів, яким потрібно підібрати відповідну назву.

Обмін досвідом між фахівцями, які працюють з авіаційними технологіями, призвів до виникнення великої кількості термінів, через що виникла необхідність у підборі відповідних еквівалентів в інших мовах.

Терміни – слова або словосполучення, мовні знаки яких пов'язані з відповідними поняттями в цілій системі понять і визначень у певній сфері науки і техніки. На відміну від загальноживаних слів, терміну характерна точність. Відносно структури, терміни бувають різних видів. Вони можуть складатися з двох або більше частин, які представляють із себе нерозривні смислові вирази, що позначають те чи інше поняття, і які не вживаються один без одного.

Також, важливим питанням є не тільки поняття про терміни, але й про науку, що вивчає творення термінологічних словників – термінографію. Вона є комплексною, що об'єднує і термінознавство як науку про терміни, і лексикографію як мистецтво створення словників.

Термінографія це один з найважливіших видів людської діяльності в газузі термінології, завданнями якого є систематизація, упорядкування та фіксації наукової термінології. Відбір термінологічного словника пропонують орієнтувати на наступні необхідні вимоги, що пред'являються до термінів, а саме: систематичність; стислість; ясність; простота; володіння словотворчими можливостями; евфонія (милозвучність); відповідність лінгвістичним правилам і нормам мови.

Під час проведення дослідницької роботи, ми виконали наступні завдання:

1. Відібрали та проаналізували 616 термінів, які ми відібрали із словника Г. І. Афанасьєва «Російсько-англійська збірка авіаційно-технічних термінів».
2. Розглянули принципи лексикографування.
3. Визначили основні типи словників.
4. Проаналізували алгоритм фіксації термінів у словнику.
5. Дослідили макро- та мікро структуру словника.
6. Систематизували поняття «термінографія», «термінологічний словник».
7. Виділили принципи відбору термінів до термінологічного словника.
8. Ознайомились з особливостями перекладу авіаційних термінів.
9. Прокласифікували та переклали відібрані терміни та дослідили особливості їх вживання.
10. Надали аналіз існуючим програм для створення друкованих словників.

За даними аналізу способів творення слів найбільш поширеним способом творення слова є словоскладання, кількість якого становить 426 терміна, а це 69,1% загальної кількості відібраних термінів. На другому місці ми маємо морфологічний спосіб, де сумарна кількість складає 113 терміна, що становить 18,3%. Найменш уживаний спосіб творення – основокладання у кількості 23 терміна, а це 3,7% загальної кількості відібраних термінів.

Згідно з компонентним аналізом, було виявлено, велика кількість авіаційних термінів міститься у двокомпонентних термінах, де їх яких – 260 терміна, а відсоткове співвідношення – 42,2%. Найменшу кількість мали терміни з багатоконпонентною структурою, а саме: шести- та семикомпонентні терміни, кількість яких складає по 4 терміна кожен, а відсоткове співвідношення – по 0,6%. Проте, восьми- та десятикомпонентні терміни – щонайрідші компонентні групи, які ми виявили у ході нашого

дослідження – становлять по 1 терміну кожен, і їх відсоткове співвідношення складає 0,1%.

За способом перекладу термінів було виявлено, що найбільша кількість авіаційних термінів перекладаються способом калькування – 187 одиниць, що складає 30,3% від загальної кількості відібраних термінів. Щоякнайрідше вживався спосіб антонімічного перекладу у кількості 2 терміна, а це – 0,3%.

Також, ми дослідили складні випадки перекладу з російської на українську та з англійської на українську. Кількість термінів, перекладених з російської на українську складає – 27, а це – 4,4% загальної кількості та кількість перекладених термінів з англійської на українську мову – 46 терміна, де відсоткове співвідношення – 7,5%.

11. Уклали друковану версію тримовного (українсько-російсько-англійського) словника у текстовому редакторі *Microsoft Word*.

Даний тримовний словник містить терміни українською та їх еквіваленти, подані російською й англійською мовами. Словник можуть використовувати працівники авіаційної сфери, здобувачі вищої освіти у вищих навчальних закладах, перекладачі, які працюють з навчальною та науково-технічною літературою. Словник зручний у користуванні, тому що створений у текстовому редакторі *MS Word*, і з такою програмою знайомий кожен, хто має комп'ютер, та працює з текстовими документами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Авербух К. Я. Общая теория термина / К. Я. Авербух. – М. : Изд-во МГОУ, 2006. – 252 с.
2. Алексеева И. С. Профессиональное обучение переводчика: Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей / И. С. Алексеева. – СПб. : Издательство «Союз», 2016. – 288 с.
3. Антонова С. Г. Редакторская подготовка изданий [Текст] / С. Г. Антонова. – М. : Прометей, 2005. – 126 с.
4. Апресян Ю. Д. Лексикографическая концепция НБАРСа / Ю. Д. Апресян // НБАРС. Т. 1. – М., 1993. – С. 6–17.
5. Арнольд И. В. Семантическая структура слова в современном английском языке и методика ее исследования / И. В. Арнольд. – Л. , 1966. – 192 с.
6. Бабенко Н. С. Лексикография и ее связь с языковым сознанием (размышления германиста) / Н. С. Бабенко // Общение. Языковое сознание. Межкультурная коммуникация. Сб. статей / Институт языкознания РАН. – Калуга: КГПУ им. К. Э. Циолковского, 2005. – С. 200–205.
7. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. – М. : «Международ. отношения», 1975. – 240 с.
8. Берков В. П., Мокиенко В. М., Шулежкова С. Г. Большой словарь крылатых слов и выражений русского языка: около 5 000 единиц : в 2 т. / В. П. Берков, В. М. Мокиенко, С. Г. Шулежкова / под ред. С. Г. Шулежковой – 2-е изд., испр. и доп. – Магнитогорск : Магнитогор. гос. ун-т ; Greifswald : Ernst-Moritz-Arndt-Universität, Institut für Slavistik, 2008–2009. – Т. 1. – 624 с.
9. Блажанова О. І., Іванова О. В. Лексикографія : наука чи мистецтво / О. І. Блажанова, О. В. Іванова // «Studia Lingua : актуальні проблеми

лінгвістики і методики викладання іноземних мов» : Збірник наукових праць. – Вип. 3. – Київ: Вид-во НУБіП, 2013. – С. 81–83.

10. Гайдукова М. А. Мнемотехника как интенсивный метод преподавания авиационного иностранного языка в вузе / Гайдукова М. А // Вопросы методики преподавания в вузе. 2016. – С. 251–260.

11. Гарбовский Н. К. Теория перевода : учебник / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.

12. Гринёв С. В. Введение в терминологическую лексикографию: Учеб. пос. / С. В. Гринёв. – М. : Изд-во. Московского гос. ун-та, 1986. – 103 с.

13. Д'яков А. С. Основи термінотворення. Семантичні та лінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Видавничий дім “КМ Academia”, 2000. – 218 с.

14. Денисова О. И. К проблеме неологии в современном английском языке / О. И. Денисова // Роль и место иностранных языков и связей с общественностью в развитии аэрокосмической сферы Российской Федерации : сборник докладов VII Международной научной конференции ФИЯ МАИ (НИУ). – М. : Перо, 2015. – С. 45–52.

15. Дубичинский В. В. Лексикография русского языка: учебное пособие / В. В. Дубичинский. – М. : Флинта : Наука, 2015. – 427 с.

16. Дубічинський В. В. Лексикографія : навч.-метод. посіб. / В. В. Дубічинський. – Харків : НТУ «ХП», 2011. – 66 с.

17. Дубічинський В. В. Українська лексикографія : історія, сучасність та комп'ютерні технології. Навч. посіб. / В. В. Дубічинський. – Харків, 2004. – 164 с.

18. Зубець Н. О. Українська лексикографія другої половини ХХ століття : навч. Посібник / Н. О. Зубець. – Запоріжжя: ЗНУ, 2008. – 124 с.

19. Іванова О. В. Основи укладання галузевих глосаріїв : підручник / О. В. Іванова. – К. : ЦП «Компринт», 2017. – 246 с.

20. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську : посібник-довідник для студентів вищих навчальних закладів освіти / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 608 с.
21. Карпова О. М. Новые вызовы современной английской лексикографии / О. М Карпова // Вестник Воронежского государственного университета. 2018. – № 3. – С. 32–49.
22. Ковалева К. И. Оригинал и перевод : два лица одного текста / К. И. Ковалева. – М. : Всероссийский центр переводов научно-технической литературы и документации, 2001. – 160 с.
23. Козырев В. А., Черняк В. Д. Лексикография русского языка. Век нынешний и век минувший. 2-е изд., испр. и доп. / В. А. Козырев, В. Д. Черняк. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2015. – 631 с.
24. Комарова З. И. Семантическая структура специального слова и ее лексикографическое описание [Текст] / З. И. Комарова. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1991. – 156 с.
25. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. 2-е изд., испр. / В. Н. Комиссаров. – М. : Рвалент, 2013. – 408 с.
26. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
27. Крупнов В. Н. В творческой лаборатории переводчика [Текст] : Очерки по проф. переводу / В. Н. Крупнов. – М. : Междунар. отношения, 1976. – 190 с.
28. Латышев Л. К. Перевод : проблемы теории, практики и методики преподавания / Л. К. Латышев – М. : Книга по Требованию, 2013. – 160 с.
29. Лейчик В. М. Терминоведение : предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – М. : КомКнига, 2006. – С. 205–206.
30. Лобачева Н. А. Современный русский язык : Лексикология. Фразеология. Лексикография. Фонетика. Орфоэпия. Графика. Орфография

[Текст] : учебное пособие / Н. А. Лобачева. – Симферополь : ИТ «АРИАЛ», 2015. – 287 с.

31. Моисеев М. В. Лексикография английского языка [Текст] : учебно-метод. пособ. для студентов языков. специальностей / М. В. Моисеев. – Омск : Изд-во ОмГУ, 2006. – 92 с.

32. Морковкин В. В. Об объеме и содержании понятия «теоретическая лексикография» / В. В. Морковкин // Вопросы языкознания. – 1987. – № 6. – С. 33–41.

33. Морковкин В. В. Опыт идеографического описания лексики / В. В. Морковкин. – М. : Изд. Моск. ун-та, 1977. – 168 с.

34. Основы технического перевода : учебное пособие по дисциплине «Английский язык» для студентов энергетических специальностей технических вузов / за ред. : Ю. В. Титова, Т. В. Капустина. – Ульяновск : УЛГТУ, 2016. – 170 с.

35. Особливості термінології фаху : методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» для студентів II–III курсу всіх спеціальностей / упор. Л. М. Кулакевич. – Дніпропетровськ : ДВНЗ УДХТУ, 2013. – 28 с.

36. Пашаева Г. Б. Основные принципы и меры унификации терминов / Г. Б. Пашаева // Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина. – 2015. – С. 137–143.

37. Покровська О. А. Українська термінографія : історія, теорія, практика / О. А. Покровська. – Харків : ХДУХТ, 2015. – 135 с.

38. Решкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / ополнения и комментарии Д. И. Ермоловича. Изд. 3-е / Я. И. Решкер. – М. : Р. Валент, 2007. – 244 с.

39. Роменская В. Ф. О классификационной схеме «тип словаря» / В. Ф. Роменская // Структурная и прикладная лингвистика. – Л. : ЛГУ, 1978. – С. 186–187.

40. Ссори́на М. С. Словарь как мультиструктурная организация / М. С. Ссори́на // Ярославский педагогический вестник. – 2017. – №1. – С. 142–146.
41. Ступин Л. П. Лексикография английского языка [Текст] / Л. П. Ступин. – М. : Высшая школа, 1985. – 168 с.
42. Теорія і практика перекладу. Конспект лекцій. Методичні вказівки для аудиторних занять / упоряд. Л. Бекрешева. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2015. – 96 с.
43. Ткачева Л. Б. Происхождение и образование авиационных терминов в английском языке : дис. ... канд. филол. наук / Л. Б. Ткачева. – Омск, 1972. – 211 с.
44. Туровська Л. В. Сучасні вимоги до інформативності терміна / Л. В. Туровська // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань. – К., 2012. – Вип. 6. – С. 89–95.
45. Тюленей С. В. Теория перевода / С. В. Тюленей. – М. : Гардарики, 2004. – 336 с.
46. Шилихина К. М. Теоретическая и практическая лексикография: учеб. пособ. / К. М. Шилихина. – Воронеж, 2006. – 57 с.
47. Широков В. А. Элементы лексикографии / В. А. Широков. – К. : Довіра, 2005. – 304 с.
48. Щерба Л. В. Опыт общей теории лексикографии / Л. В. Щерба // Языковая система и речевая деятельность. – М. : Наука, 1974. – С. 265–304.
49. Atkins V. T. S., Rundell M. The Oxford Guide to Practical Lexicography / V. T. S. Atkins, M. Rundell. – Oxford University Press, 2018. – 533 p.
50. Cabré Maria Teresa. Terminology and Lexicography Research and Practice / Maria Teresa Cabré. – John Benjamins Publishing, 1999. – 247 p.
51. Durieux C. Report at the Seventh Seminar on Translation Quality. Assessment, organised by United Nations Office at Vienna [Electronic. 204. resource] / C. Durieux. – 1998. – Access mode : <http://www3.un.or.at/tes/seminar/7tqa.html>.

52. Durkin P. *The Oxford Handbook of Lexicography* / P. Durkin. – Oxford : Oxford University Press, 2016. – 698 p.
53. Fontenelle Th. *Practical Lexicography: A Reader* / Th. Fontenelle. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 416 p.
54. *Handbook of terminology* / edited by Hendrik J. Kockaert and Frieda Steurs. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2015. – 560 p.
55. Hartmann R. R. K. *Lexicography : Principles and Practice* / R. R. K. Hartmann – L. ; N.-Y. , 1983. – 228 p.
56. House Juliane. *Translation Quality Assessment. Past and Present* / Juliane H. – Londres y Nueva York : Routledge, 2015. – 160 p.
57. Jackson H. *Lexicography. An Introduction* / H. Jackson. – London : Routledge, 2002. – 141 p.
58. Nesi H. *The Demands of Users and the Publishing World : Printed or Online, Free or Paid for? // The Oxford Handbook of Lexicography* / ed. Ph. Durkin. – Oxford: Oxford University Press, 2016. – 736 p.
59. Svensén B. *A Handbook of Lexicography. The Theory and Practice of Dictionary Making* / B. Svensén. – Cambridge : Cambridge University Press, 2009. – 552 p.
60. Toury G. *Descriptive Translation Studies and Beyond* / G. Toury. – Amsterdam and Philadelphia: Benjamins, 1995. – 312 p.